

Försvarshögskolan

Självständigt arbete (15 hp)

Författare		Program/Kurs
Erik Ahlqvist		HOP1
Handledare Antal ord: 13 992		
Niklas Nilsson	Beteckning	Kurskod
	Självständigt arbete magisteruppsats, krigsvetenskap	2H0015
UTVECKLINGEN AV UBÅT TYP BLEKINGE – VILKA DRIVKRAFTER HAR VARIT AVGÖRANDE?		
<u>Sammanfattning:</u>		
<p>Ubåtsvapnet har sedan dess instiftande utgjort en viktig del av det nationella försvaret av Sverige och har under lång tid ansetts vara flottans slagkraftigaste enheter. Genom utvecklingen som följde efter kalla kriget, där Europas stater närmade sig varandra genom EU och försvarssamarbeten, ominriktades Försvarsmakten mot ett insatsförsvaret med internationellt fokus. Förband som inte kunde bidra vid internationella insatser skulle avvecklas.</p> <p>För Ubåtsflottiljens del innebar detta att förbandet anpassade sig för att verka utanför Sveriges territorium och på så vis skapa legitimitet för sin fortsatta existens. Samtidigt påbörjades arbetet med att ta fram nästa generations ubåtar, som senare blev <i>A26/Blekingeklassen</i>. Då några direkta nationella hot inte längre förelåg designades dessa med färre torpedtuber och istället med en sluss för slussning av dykare och farkoster.</p> <p>Bakom ett beslut som detta finns flera aktörer, men på vilket sätt har dessa kunnat påverka designvalen för <i>Blekinge</i>? Genom att analysera projektet med hjälp av teorier kring beslutsfattande och drivkrafter har denna undersökning studerat vad som påverkat gjorda val.</p> <p>Undersökningens resultat visar att det funnits olika drivkrafter under projektets gång, men att de övergripande har varit rationellt aktörsagerande för att uppnå vinstsatisfiering både för Sverige som nation, men också för de enskilda aktörerna. Det har dock förekommit maktkamp mellan staten och försvarsindustrin samt stigberoende och byråkratiska inslag i form av handlande enligt tidigare uppgjorda rutiner.</p>		
<u>Nyckelord:</u>		
A26, Allison, Blekinge, drivkrafter, materielanskaffning, stigberoende, ubåt		

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	3
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	4
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	5
1.2.1 Forskningsfråga.....	5
1.3 AVGRÄNSNINGAR.....	5
1.4 TIDIGARE FORSKNING.....	5
1.5 BEGREPPSANVÄNDNING.....	7
1.6 DISPOSITION.....	7
2. TEORI.....	8
2.1 TEORIGRUND.....	8
2.2 STIGBEROENDE.....	10
2.3 RATIONELLA AKTÖRSPERSPEKTIVET	12
2.4 ORGANISATORISKA PERSPEKTIVET	13
2.5 MAKTKAMPSPERSPEKTIVET	14
2.6 OPERATIONALISERING.....	15
2.7 KRITIK MOT VALD TEORI.....	16
3. METOD.....	18
3.1 METODVAL	18
3.2 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	19
3.3 KÄLLMATERIAL.....	20
3.4 KÄLLKRITIK.....	21
4. EMPIRI OCH ANALYS	22
4.1 RATIONELLT AGERANDE	22
4.1.1 Sammanfattning rationella aktörsperspektivet.....	27
4.2 ORGANISATORISKA FUNKTIONER	28
4.2.1 Sammanfattning organisatoriska perspektivet	32
4.3 MAKTKAMPEN	32
4.3.1 Sammanfattning maktkampsperspektivet.....	36
5. SLUTSATSER.....	37
5.1 AVSPÄNNINGEN	37
5.2 ÅTER MOT ETT KALLT KRIG	38
5.3 DAGENS SITUATION.....	39
5.4 SAMMANFATTNING	40
5.5 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	41
6. REFERENSER	43
6.1 LITTERATUR.....	43
6.2 INTERVJUER.....	46

1. Inledning

De fåtaliga ubåtarna är det enda system som i dag på ett övertygande sätt kan sägas utgöra en skyddad förmåga med hög verkanspotential. Deras tröskelskapande potential skulle kunna ökas väsentligt om dagens torpedsystem kompletterades med långräckviddiga kryssningsrobotar mot sjö- och markmål.¹

År 2015 beställdes två ubåtar av *Blekingeklass*, populärt benämnda *A26*². Med dessa två ubåtar tas ett stort kliv i ubåtsvapnets utveckling. De är de första nya ubåtarna som beställts sedan 1998. De kommer att vara större, ha längre operativ uthållighet samt ha en stor sluss i fören för sjösättning av farkoster och dykare. Dock kommer de att ha färre torpedtuber än tidigare ubåtsklasser. Slussen är i dagsläget inte heller anpassad för att kunna användas för avfyrning av långräckviddiga robotvapen. Citatet ovan är hämtat ur en rapport från Totalförsvarets Forskningsinstitut (FOI). I denna tillskrivs ubåtarna stor vikt vid försvaret av Sverige avseende deras förmåga till att uppträda dolt och anfalla med stor eldkraft. Vidare anses de kunna utvecklas ytterligare genom tillförande av långräckviddig förmåga.

Under de gångna åren har Försvarmaktens uppgifter skiftat fokus från invasionsförsvaret till internationella insatser för att nu åter inriktas mot den nationella försvarsdimensionen³. Detta har inneburit både förbandsnedläggningar och upprustning samt avveckling av gammal och inköp ny av materiel. Beslut om materielanskaffning tas i en tid med givna förutsättningar, men leverans sker ofta i en annan tid med förändrade förutsättningar. Detta syns t.ex. i inköpet av östtyska pansarbandvagnar till invasionsförsvaret, men som levererades till insatsförsvaret och således var obsoleta redan innan de togs i bruk. Runt år 2000 var de förband som inte kunde bidra till internationella insatser kraftigt ifrågasatta och föremål för avskaffande.⁴ Ubåtsvapnet var ett av dessa förband då förbandets huvudsyfte i krigsorganisationen var att möta en motståndares landstigningsstyrkor. När denna hotbild försvann krävdes nya uppgifter.

¹ Andrén, Krister, *Krigsavhållande tröskelförmåga - Det svenska försvarets glömda huvuduppgift?*, 2014, s 57.

² *A26* är ett projektnamn, ubåtsklassen är numera namngiven och kommer här efter att benämnas *Blekinge/Blekingeklass*.

³ "Den nationella försvarsdimensionen" nyttjas istället för invasionförsvaret då det nuvarande nationella fokuset inom Försvarmakten ska ses som ett nytt koncept och inte som en återgång till det gamla, samt att denna ordalydelse överensstämmer med Försvarsdepartementets benämning.

⁴ Agrell, Wilhelm, *Fredens illusioner*, 2010, s 139, 229.

Här lades grunden till det som skulle bli *Blekinge*; en ubåt projekterad för insatsförsvaret med färre torpedtuber och med en stor sluss för dykare och farkoster, men som levereras till en försvarsmakt med återtaget nationellt fokus.

Som synes finns det en differens mellan de förmågor som *Blekinge* tillför och FOIs rapport. I denna uppsats undersöks vilka drivkrafter som funnits bakom utvecklingen av ubåtsklassen. Syftet har varit att se vilka aktörer som påverkat utvecklingen och hur de har kunnat påverka denna. För detta har redan etablerade teorier nyttjats och de områden som belyses är hotbild, materielanskaffning och kampen mellan de olika aktörerna.

1.1 Problemformulering

Blekinge har sitt ursprung i det samnordiska ubåtsprojektet *Viking*, senare kallat *Nästa generations ubåt (NGU)* efter att Danmark och Norge hoppat av det gemensamma projektet. *Blekingeklassen* projekterades i en tid präglad av avspänning i Sveriges närområde, men beställdes och byggs nu i en tid som har inneburit en återgång till ett allt mer spänt läge i Östersjön. Genom de långa utvecklingstider som föregår nyanskaffning av försvarsmateriel innebär detta att de nya ubåtarna bär spår av beslut tagna under en lång tidsperiod. Många gjorda val kan ses som naturliga i spåren av avspänningen efter kalla kriget och det minskade fokuset på nationellt försvar, men i skrivande stund har säkerhetsläget förändrats och den nationella försvarsförmågan ska åter stärkas⁵.

Rimligtvis utformas en ubåt efter den dimensionerande motståndaren och de uppdrag som Försvarsmakten ges av riksdag och regering. I en ideal värld utvecklar Försvarsmakten och Marinen en ubåtstyp som på bästa sätt möter ställda krav och aktuell hotbild. Då anskaffningstiderna inom försvarsmaterielområdet är långa hinner omvärlden förändras. Men det är inte bara omvärldsläget som påverkar materielanskaffningen utan det finns andra aktörer som påverkar framtagandet av försvarsmateriel. Detta har lett fram till att *Blekinge* är en kompromiss mellan internationella insatser och nationellt försvar och inte anpassad för nuvarande säkerhetsläge i Östersjöregionen. Det finns även en diskrepans mellan vald design, citatet

⁵ Regeringen, proposition 2014/15:109, s 1.

ovan och perspektivstudien om framtidens försvar som båda nämner långgräckviddiga robotvapen på ubåtarna⁶.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna uppsats har till syfte att beskriva de krafter som påverkat gjorda val och förklara varför *Blekingeklassen* designats som den gjort. Avsikten är att utifrån olika teoretiska perspektiv analysera den beslutsprocess som lett fram till utvecklingen av ubåtarna.

1.2.1 Forskningsfråga

Utifrån uppsatsens problemformulering har följande forskningsfråga formulerats:

Vilka drivkrafter kan identifieras bakom Blekingeklassens utveckling och har dessa förändrats under projektet?

1.3 Avgränsningar

Undersökningen avgränsas till att enbart behandla *Blekingeklassens* utveckling och börjar 1998 då *Gotlandsklassen* slutlevererades. Vid tidpunkten påbörjades stora ominriktningar av försvaret i och med kalla krigets slut och perioden av avspänning som följde. Undersökningen fortsätter fram till 2019 med det nya säkerhetsläget runt Östersjön som inleddes efter Georgienkriget 2008, beställningen av *Blekinge* 2015 och dagens syn på ubåtsvapnet.

Modifieringar och ombyggnader av befintliga ubåtsklasser har avgränsats bort, dels då dessa kan ses som direkt kopplade till utvecklingen av *Blekinge*, men även då dessa har genomförts för att säkerställa undervattensförmågan fram till dess de nya ubåtarna levereras. Vidare avser uppsatsen belysa sambandet mellan de olika aktörerna i materielanskaffningsprocessen varför den interna kampen hos respektive aktör har avgränsats bort, exempelvis kampen om resursfördelningen inom Försvarmakten.

1.4 Tidigare forskning

Forskning inom området materielanskaffning har tidigare genomförts av bl.a. Wilhelm Agrell i *Fredens illusioner*⁷ och Eva Haldén i *Den svåra konsten att reformera – från invasionsförsvar till insatsförsvar*⁸. Agrell förklarar den snabba modernisering som det

⁶ Andrén, 2014, s 57 och Försvarmakten, *Slutlig redovisning av perspektivstudien 2016-2018*, 2017, s 52.

⁷ Agrell, 2010.

⁸ Haldén, Eva, *Den svåra konsten att reformera – från invasionsförsvar till insatsförsvar*, 2007.

svenska försvaret genomgick efter kalla kriget och belyser de problem som uppstod då man gick från invasionsförsvar till insatsförsvar. Agrell undersöker hur beslutsprocesserna under 1990- och 2000-talet såg ut och vilka olika drivkrafter som fanns bakom besluten att avveckla beprövad materiel och istället köpa in ny, obeprövad spetsteknologi. Som exempel nämns JAS-projektet som gick ut över samtliga försvarsgrenars budget.⁹

Eva Haldén diskuterar problemen med att genomföra försvarsreformationer. Genom att undersöka försvarsbesluten under samma tidsperiod som Agrell har hon sett på hur Sveriges politiska ledning försökt förändra de strukturella och kulturella dragen hos Försvarsmakten genom att tvinga organisationen till stora förändringar under kort tid. Haldéns forskning är främst inriktad på varför organisationer agerar som de gör vid reformationer, men belyser även trögheten i materielanskaffningsprocessen; processen följer inte med i reformtakten vilket skapar problem för organisationen.¹⁰

Vidare har FOI skrivit en rapport om effektiv materieförsörjning¹¹. Denna behandlar skillnader och likheter mellan de nordiska ländernas materielanskaffning och vad dessa beror av. Inom samma ämne har FOI även givit ut en rapport angående utvecklings-, anpassnings- och inköpsprocesser¹². Även regeringen har genomfört en undersökning om Försvarsmaktens långsiktiga materielanskaffning. Denna har mynnat ut i en offentlig utredning som beskriver Försvarsmaktens långsiktiga materielbehov och ger förslag till hur materieförsörjningen kan effektiviseras med syfte att säkra och utveckla den operativa förmågan efter 2020¹³.

Tobias Söderblom har skrivit en uppsats om *Blekinge* syftandes till att utröna den militära nyttan som tillförandet av slussen medför¹⁴. I denna undersökning belyses de för- och nackdelar som den valda designen medför kopplat till olika uppdragsprofiler och möjligheter till framtida modifieringar av ubåten. Söderbloms uppsats har tillsammans med Bernt Anderssons uppsats *Ytstridskrafternas utveckling mellan 1990 och 2010 - Vilka*

⁹ Agrell, 2010, s 137.

¹⁰ Haldén, s 3ff, s 207ff.

¹¹ Olsson, Per & Nordlund, Peter, *Effektiv materieförsörjning: nordiska länders strategi, organisation och försvarsindustri*, 2017.

¹² Nordlund, Peter – Olsson, Per – Jonsson, Ulf – Bäckström, Peter, *Effektiv materieförsörjning: utveckla, anpassa eller köpa från hyllan?*, 2016.

¹³ SOU 2018:7, *Försvarsmaktens långsiktiga materielbehov*, 2018.

¹⁴ Söderblom, Tobias, *Militär nytta med slussen på A26*, 2016.

*drivkrafter har varit avgörande?*¹⁵ tjänat som inspirationskällor för denna uppsats då de relaterar till materielanskaffning inom Marinen.

Uppsatsens avsikt är att genomföra en djupare analys av processerna bakom *Blekinge* och koppla samman dessa beslutsteorier, tidsaspekter och materielanskaffning samt tillsammans med tidigare forskning bidra till att skapa en bild av utvecklingen av ubåtarna.

1.5 Begreppsanvändning

Blekinge benämns olika i källmaterialet. Vanligtvis kallas ubåtstypen *A26* eller *Nästa generations ubåt (NGU)*. För att undvika missförstånd i uppsatsen kommer ubåtsklassen benämnas *Blekinge/Blekingeklass*. Med ubåtsvapnet avses ubåtarna med ingående design och system för framdrift, vapeninsats och spaning, d.v.s. förmågan att operera med örlogsfartyg under vattnet. Ubåtsvapnet ska inte likställas med Ubåtsflottiljen som är den organisationsenhet som handhar ubåtsförmågan. Vidare ska försvarsindustrin ses som ett samlingsbegrepp för de civila intressenter som tillverkar och säljer olika vapensystem. När möjlighet att specificera företag inom försvarsindustrin funnits har detta gjorts.

1.6 Disposition

Uppsatsen består av sex kapitel inklusive litteraturförteckning. Första kapitlet utgörs av inledning som syftar till att rama in undersökningen och sätta in läsaren i kontexten. Därefter följer problemformulering och forskningsfråga. Här förklaras även varför ämnet är intressant att undersöka samt vilka avgränsningar som gjorts. Kapitel två förklarar de teorier som ligger till grund för undersökningen och hur och varför dessa har använts. Här genomförs även operationalisering av teorierna och förklaring till denna ges. I det tredje kapitlet beskrivs vald metod för uppsatsen samt hur källorna har hanterats. Kapitel fyra består av analyser uppdelade efter teorierna och här besvaras de frågor som skapades vid operationaliseringen utifrån inhämtad empiri. I kapitel fem sammanställs resultaten från analysen och här vägs de olika teoriperspektiven mot varandra för att slutligen besvara uppsatsens frågeställning och ur denna dragna generella slutsatser. Kapitlet avslutas med förslag till vidare forskning. Sista kapitlet redogör för i undersökningen nyttjade litteraturkällor och genomförda intervjuer.

¹⁵ Andersson, Bert, *Ytstridskrafternas utveckling mellan 1990 och 2010 - Vilka drivkrafter har varit avgörande?*, 2014.

2. Teori

2.1 Teorigrund

Då denna uppsats handlar om aktörers drivkrafter i frågor rörande materielanskaffning har Graham Allisons statsvetenskapliga modeller nyttjats som huvudteori. Allison utvecklade modellerna vid sin analys av drivkrafterna bakom besluten i samband med Kubakrisen 1962¹⁶. Teorin är skapad för att undersöka staters agerande i utrikespolitiska beslutsprocesser, men kan även användas för analys av andra aktörer¹⁷. Allisons forskning visar på att enfallstudier kan vara förklarande och inte bara beskrivande. Yin nämner Allisons studie som en av de bästa och mest berömda fallstudierna. Vidare kan hans teorier generaliseras och användas vid undersökandet av en mängd olika beslut från staters sida.¹⁸ Anledningen till att utgå från Allison är att han studerar bakomliggande faktorer, vilket är applicerbart i denna studie.

Allisons analysmodeller är väletablerade inom forskning på drivkrafter och har använts av t.ex. Wilhelm Agrell i hans studier av det svenska kärnvapenprogrammet¹⁹. Ytterligare forskning som nyttjat Allison är Nelson Michauds studie av Kanadas försvarspolicy som gavs ut 1987²⁰. Michaud sätter in modellerna i ett nytt fall för att se om de har förklaringskraft även här. Modellerna är även vanligt förekommande inom studentforskning på försvarsområdet, bl.a. Henrik Perssons analys av skillnaderna mellan det svenska och finska försvarets utveckling under 2000-talet²¹.

Andra möjliga teoretiska val hade t.ex. kunnat vara Lee Bolmans och Terrence Deals studier i organisations- och ledarskapslära. I denna studie förklaras organisationers handlande genom olika ledarskapsperspektiv kopplade till organisatoriskt arv och verksamhetsområde.²² Att genomföra studien med denna teori hade förklarat organisationsstrukturer och effektivitet hos de olika aktörerna. Ytterligare en möjlig teoretisk ingång hade varit att använda Jeremy Blacks teorier om teknikens påverkan på slagfältet²³. Här hade *Blekinge* kunnat analyseras ur ett tekniskt perspektiv med fokus på

¹⁶ Allison, Graham & Zelikow, Philip, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, 1999.

¹⁷ Allison & Zelikow, 1999, s 7.

¹⁸ Yin, Robert, *Fallstudier: Design och genomförande*, 2015, s 20.

¹⁹ Agrell, Wilhelm, *Alliansfrihet och atombomber*, 1985.

²⁰ Michaud, Nelson. "Bureaucratic Politics and the Shaping of Policies: Can We Measure Pulling and Hauling Games?" *Canadian Journal of Political Science*, vol. 35, nr. 2, 2002, s 269–300.

²¹ Persson, Henrik, *Det nationella försvaret som försvann*, 2019.

²² Bolman, Lee G & Deal, Terrence E, *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*, 2019.

²³ Black, Jeremy, *War and technology*, 2013.

hur ny teknologi kan påverka framtida ubåtskrigföring. Båda dessa möjliga teorival hade givit intressanta resultat, men besvarar inte frågeställningen om de bakomliggande drivkrafterna som är av vikt att klarlägga för att förstå varför *Blekinge* har en avvikande design från tidigare ubåtstyper och således har blivit en kompromiss mellan internationella insatser och nationellt försvar.

Allison skapade sina teorier för att förklara en stats agerande vid beslut som rör utrikespolitik. Av vikt för Allisons forskning är att staten är den avgörande aktören och att det är statens beslut som ska analyseras. Dock säger han i inledningen av sin avhandling att modellen även går att använda för att analysera andra aktörers beslut. För att kunna använda teorierna på rätt sätt måste en huvudaktör utses och det är dennes drivkrafter bakom tagna beslut som ska analyseras. Det kan, som i fallet med Kubakrisen, röra sig om stater, men det kan lika väl handla om organisationer, universitet eller företag.²⁴

Allisons forskning består av tre förklaringsmodeller (perspektiv) som var och en kan förklara besluten under Kubakrisen. Perspektiven ger på egen hand svar på vilka drivkrafter som fanns hos aktörerna, men genom att kombinera dem fås en mer nyanserad bild. Kombinationen skapar möjlighet att finna olika svar på samma fråga²⁵. Tanken med perspektiven är att belysa komplexiteten bakom beslutsfattande inom ett område²⁶.

De tre perspektiven, som beskrivs mer utförligt nedan, är det *rationella aktörsperspektivet*, det *organisatoriska perspektivet* och *maktkampsperspektivet*²⁷. Det rationella aktörsperspektivet innebär att en kollektiv aktör agerar på ett vinstmaximerande sätt för att uppnå ett bestämt mål. I det organisatoriska perspektivet står aktörens organisation i centrum. Denna handlar enligt uppgjorda handlingsregler och byråkratiska modeller. Maktkampsperspektivet utgår från att det finns en konkurrens inom statsförvaltningen där olika viljor ställs motvarandra och besluten präglas av eftergiftspolitik syftandes till största möjliga vinst för den egna sidan.²⁸

²⁴ Allison & Zelikow, 1999, s 7.

²⁵ Allison & Zelikow, 1999, s 379.

²⁶ Allison & Zelikow, 1999, s 401.

²⁷ Det förekommer olika översättningar av Allisons *Rational Actor Model*, *Organizational Behavior* och *Governmental Politics*. Denna uppsats utgår från benämningar som används i tidigare forskning på FHS.

²⁸ Allison & Zelikow, 1999, s 13ff, 143ff, 255ff.

Till varje perspektiv har Allison formulerat ett antal frågor som han använde vid analysen av Kubakrisen²⁹. Dessa frågor kommer efter operationalisering att nyttas vid besvarandet av uppsatsens frågeställning (se kapitel 2.6).

Allisons teorier har byggts på med Eva Haldéns studie av reformering av organisationer³⁰. Haldén har studerat försvarsreformen runt sekelskiftet ur ett uppifrånperspektiv. I likhet med Allison har hon studerat organisationen som en enad aktör och funnit drivkrafter som påverkat aktörens möjligheter att påverka händelseutvecklingen.³¹

Haldén genomför sin analys med utgångspunkt i tre olika perspektiv: *instrumentella perspektivet*, *kulturperspektivet* och *mytperspektivet*. Precis som med Allisons tre perspektiv har Haldéns perspektiv egna förklaringskrafter, men fungerar även som komplement till varandra. Det instrumentella perspektivet liknar det rationella aktörsperspektivet och förklarar varför kollektivet, sett utifrån, handlar som det gör medan kulturperspektivet med stöd av mytperspektivet förklarar varför det finns ett motstånd till förändringar och rationellt handlande. Dock har inte Haldén samma uppdelning som Allison då t.ex. det instrumentella perspektivet behandlar byråkratiska processer.³²

Anledningen till att komplettera Allisons teorier med Haldéns är att Allisons främst är utformade för att undersöka utrikespolitiska händelser, medan Haldéns är skapade för att undersöka reformation av organisationer. Huvudteorin kommer att bestå av Allison med stöd av Haldén och utgångspunkten för operationaliseringen kommer att vara Allisons analysfrågor. Samtliga perspektiv förklaras utförligare senare i detta kapitel.

2.2 Stigberoende

För att kunna göra en rättvis bedömning av en så lång process som försvarsmaterielanskaffning utgör kommer teorin om stigberoende (path dependency) att nyttjas vid analysen. En materielanskaffningsprocess startas med de för tidpunkten bästa ingångsvärdena. Med tiden förändras omvärlden, men det är inte alltid processen följer med i denna utveckling. Stigberoende kan generellt förklaras som en effekt av det

²⁹ Allison & Zelikow, 1999, s 389f.

³⁰ Haldén, 2007.

³¹ Haldén, 2007, s 3.

³² Haldén, 2007, s 6ff.

förflutna som påverkar nuet. En mer precis förklaring av teorin är när forskningen avser att finna vad i historien som har påverkat dagens handlande.³³ Då Allison's teorier beskriver ett kort tidsförlopp (Kubakrisen varade i tretton dagar³⁴) blir det nödvändigt att kombinera dessa med stigberoende för att kunna förklara en process som pågått i över två decennier.

Stigberoende kan ofta ses inom organisationer, företag och byråkratier. Vägval tidigt i en beslutprocess får långtgående konsekvenser och ju längre "man följer samma stig", desto svårare och kostsammare blir det att byta riktning.³⁵ Ofta används stigberoende inom ekonomiska studier³⁶, men teorin kan även förklara politiska händelser³⁷ vilket gör den lämplig för denna uppsats. Politiska beslut tas ofta här och nu och med en kort tidshorisont. Ofta handlar det om att vinna nästa val eller att kunna göra direkta avtryck i opinionen. Vidare arbetar politiker med en ständig hotbild om att väljas bort. Detta innebär att både de och myndigheterna de leder måste skapa regler och rutiner som gör att deras beslut får möjlighet att få genomslag även om nästa val innebär ett maktskifte.³⁸ Om detta inte vore möjligt hade politiska beslut hela tiden hotats av att bli upprivna innan de fått effekt. Denna inbyggda tröghet skapar både trygghet och vardag för myndigheter och organisationer som är beroende av politiska beslut, men den kan också skapa problem genom att historiskt tagna beslut, med de bästa ingångsvärdena för stunden, får fortgå även om nya fakta/händelser tillkommer i framtiden³⁹. Denna "status quo-bias" gör att det blir ännu svårare att lämna den valda stigen⁴⁰.

Stigberoendet kommer att nyttjas vid operationaliseringen av analysfrågorna för att kunna undersöka utvecklingen av *Blekinge* med fokus på att materielanskaffningsbeslut tas på dagsaktuella underlag, men får effekt först långt senare. Materielprocessen är komplex och kan omöjligt "byta stig" varje gång nya fakta framkommer; detta skulle göra processen oändlig.

³³ Peters, B. Guy, *Institutional Theory in Political Science – The New Institutionalism*, 2012, s 70ff.

³⁴ Allison & Zelikow, 1999, s 1.

³⁵ Pierson, Paul, "Increasing Returns, Path Dependency and the Study of Politics", *American Political Science Review*, vol.94, nr. 2, juni 2000, s 252f.

³⁶ Pierson, 2002, s 253ff.

³⁷ Pierson, 2002, s 257ff.

³⁸ Pierson, 2002, s 262.

³⁹ Pierson, 2002, s 256.

⁴⁰ Pierson, 2002, s 262.

2.3 Rationella aktörsperspektivet

"The attempt to explain international events by recounting the aims and calculations of nations or governments is the trade mark of the Rational Actor Model."⁴¹

Det rationella aktörsperspektivet bygger på att det finns en aktör som fattar sina beslut för att uppnå största möjliga vinst, i Allison's fall en regering agerandes som en stats enade företrädare. Besluten vilar på fyra grundpelare som Allison benämner *målsättningar, alternativ, konsekvenser* och *val*.⁴² Tanken med det rationella agerande är att varje handling har ett högre syfte, en *målsättning*. För att nå denna tas olika alternativ fram och dessa utvärderas genom en analys av möjliga *konsekvenser*. Det alternativ som ger störst måluppfyllnad och flest positiva *konsekvenser* blir slutligen aktörens *val*; det bästa alternativet för att uppnå målsättningen⁴³. Läger man stigberoende till Allison's perspektiv uppnås ytterligare en dimension; hur det såg ut när beslutet togs och hur det ser ut i skrivande stund.

Adderas även Haldén's instrumentella perspektiv, där offentliga organisationer betraktas som neutrala redskap i samhällets tjänst, blir teorin mer lämpad för undersökning av statsförvaltning. Uppgiften som de tilldelats är att på bästa sätt genomföra politiskt fattade beslut inom gällande lagrum. Detta bygger på antagande om att en politisk ledning eller myndighetsledning agerar målrationellt.⁴⁴ Regeringen styr riket och myndigheterna lyder under regeringen⁴⁵.

I beslutsfattandet ligger att organisationen ska agera förnuftigt, trovärdigt och professionellt. Samtidigt är maximal måluppfyllnad i princip omöjlig att nå vilket innebär att organisationen snarare ska sträva efter vinstsatisfiering än vinstmaximering. Detta bygger på att det är omöjligt att vid ett tillfälle känna till alla alternativ och konsekvenser, men att besluten tas utifrån de för stunden bästa underlagen.⁴⁶ Här återkommer stigberoende; beslut tas grundat på för tillfället befintlig information. Likheter med det rationella aktörsperspektivet är många, men Haldén visar på att vinstmaximering är svårt att uppnå. Vidare ger detta perspektiv förklaringskraft bakom inrikespolitiska beslut.

⁴¹ Allison & Zelikow, 1999, s 13.

⁴² Allison & Zelikow, 1999, s 18.

⁴³ Allison & Zelikow, 1999, s 401.

⁴⁴ Haldén, 2007, s 7.

⁴⁵ Regeringsformen 1 kap 6§ och 12 kap 1§

⁴⁶ Haldén, 2007, s 8.

2.4 Organisatoriska perspektivet

Det organisatoriska perspektivet innebär att det finns ett inneboende arv inom alla organisationer: "Governmental behavior can [...] be understood, according to a second conceptual model, less deliberate choices and more as *outputs* of large organizations functioning according to standard patterns of behavior."⁴⁷

Den bild som visas utåt tyder på en enad och handlingskraftig beslutsprocess, men bakom denna finns faktorer och underorganisationer med personer som påverkar beslutet. Detta synsätt ger att handlingarna inte alltid bygger på den kollektiva aktörens övergripande målsättningar, utan istället bygger på historiska händelser och arv inom organisationen; det som en organisation gör idag bygger på tidigare ageranden.⁴⁸ Vidare kan ideal som utarbetas inom organisationer riskera att tjäna större syften för personer inom organisationen än för personer utanför denna⁴⁹. I sin strävan efter legitimitet bildas standardprocedurer (SOP) som sällan ifrågasätts⁵⁰. Inom den försvarssektorn är det inte alls ovanligt att målsättningarna inte stämmer överens med statens övergripande mål⁵¹. Samma gäller för företag inom försvarsindustrin, vilkas intressen främst berör deras egna målsättningar⁵².

Stora och komplexa organisationer, som en stat eller en försvarsmakt, kan inte styras centralt utan decentralisering är nödvändigt. För att detta ska fungera måste rutiner finnas. Då dessa ofta är väl inarbetade och kända av personerna inom underorganisationen blir målet för dessa att följa rutinen istället för att fatta logiska och rationella beslut som leder mot den övergripande målsättningen.⁵³

Enligt Haldén är byråkratiska organisationer uppbyggda för att hantera den "normala" verksamheten enligt uppgjorda rutiner vilket i sin tur medför att dessa organisationer är mindre lämpade för att hantera frågor och händelser som faller utanför de ordinarie ramarna. Grunden för byråkrati är att begränsa individuellt beslutsfattande till förmån för effektiva beslut inom organisationen.⁵⁴ Till det organisatoriska perspektivet kan även

⁴⁷ Allison & Zelikow, 1999, s 143.

⁴⁸ Allison & Zelikow, 1999, s 175.

⁴⁹ Allison & Zelikow, 1999, s 156.

⁵⁰ Allison & Zelikow, 1999, s 147.

⁵¹ Agrell, 1985, s 26.

⁵² Westberg, Jacob "Det nordiska försvarssamarbetets drivkrafter och möjligheter", *Svensk säkerhetspolitik i Europa och världen*, redaktörer: Engelbrekt, Kjell – Holmberg, Anita – Ångström, Jan, 2015, s 95.

⁵³ Allison & Zelikow, 1999, s 146f.

⁵⁴ Haldén, 2007, s 9.

inneboende kulturer i en organisation hänförs vilket Haldén benämner kulturperspektivet. Detta perspektiv kan ses som en ytterligare förklaring till organisationers handlande och förklarar de informella normer och värderingar som finns inom en organisation. Många gånger bemöts man i Försvarmakten på frågan "varför?" av svaret "så har vi alltid gjort". Detta är en attityd som lärs vidare utan att vara den formella normen.⁵⁵ Detta kan liknas med en inofficiell SOP.

Vidare finns det inom organisationer en organisationskultur. Denna blir starkare och mer förändringsobenägen ju äldre en organisation är. Detta påverkar i sin tur möjligheterna för en organisation att förändras och anpassas till en omgivning som genomgår stora förändringar.⁵⁶ När man ställs inför en situation värderas om denna är rutin- eller krisartad. De vidare handlingarna baseras på de, inom organisationen, etablerade handlingsreglerna syftandes till lösa situationen med bibehållen identitet och inom uppgjorda ramar.⁵⁷

Även här finns ett stigberoende: Den väg som väljs tidigt i en organisation kommer att följa denna under hela dess existens eller till dess att en genomgripande omorganisation sker.

2.5 Maktkampsperspektivet

"In contrast with Model I, the Governmental Politics Model sees no unitary actor but rather many actors as players: players who focus not on single strategic issue but on many diverse intranational problems as well; [...] players who make government decisions not by a single, rational choice but by the pulling and hauling that is politics."⁵⁸

Det sista av Allison's perspektiv, maktkampsperspektivet, skiljer sig från det rationella aktörsperspektivet genom att staten inte ses som en enad aktör utan att den består av flera; alla med sina egna agendor. Perspektivet skiljer sig även från det organisatoriska perspektivet genom att det inte handlar om ett inneboende arv eller stående rutiner. Istället handlar det om personliga maktkamper inom en stat eller organisation om att få igenom sin egen vilja. Modellen ska ses som ett köpslående mellan olika nyckelaktörer inom en hierarki; de övergripande målen står tillbaka till förmån för egen vinning.⁵⁹

⁵⁵ Haldén, 2007, s 12f.

⁵⁶ Haldén, 2007, s 15.

⁵⁷ Haldén, 2007, s 13f.

⁵⁸ Allison & Zelikow, 1999, s 255.

⁵⁹ Allison & Zelikow, 1999, s 255.

Vid möten och förhandlingar har alla deltagare med sig en egen föreställning om vilka prioriteringar som bör göras och vilka delar som är viktigast. Detta kan sägas vara en form av förförståelse som den egna underorganisationen, men även individen, skapat av det övergripande målet. Förhållandet mellan de olika aktörerna spelar även in här. Detta grundar sig ofta i tidigare erfarenheter av möten och av förhandlingar.⁶⁰ Vidare är mötesdeltagarna sina egna avdelningars representant vilket påverkar deras agerande; varje avdelning vill framstå som betydelsefull och kompetent, något som påverkar beslutsprocessen⁶¹.

Haldén använder mytperspektivet där det är samhällets acceptans för organisationen som spelar den avgörande rollen. Varje organisation har behov av att odla myten av sig själv som legitim och framgångsrik. Genom att framstå som tidsenlig och handla i den rådande samhällsandan kommer organisationens möjligheter till överlevnad att öka.⁶² Detta kan ses som en maktkamp för att skapa egen legitimitet gentemot andra organisationer, men också en maktkamp mellan vald "stig" och samhällsaktuella normer.

Att ordet myt används för att förklara detta beteende härrör från att den valda handlingsplanen inte alltid håller vad den lovar i form av instrumentella effekter. Genom att skapa myter om att organisationen och dess ledning är modern och framstegsbenägen kan man överleva i en förändrad omvärld.⁶³ Mytperspektivet kan kopplas samma med maktkampsperspektivet då bilden av den egna organisationen kan vara direkt avgörande för det inflytande som en aktör får vid förhandlingar.

2.6 Operationalisering

Vid besvarandet av uppsatsens frågeställning har Allison's frågor nyttjats, men anpassats för att passa svenska inrikespolitiska förhållanden beträffande försvarsmaterielanskaffning. Detta har gjorts för att skapa struktur i undersökningen. Då Allison, som tidigare nämnts, är väletablerad inom statsvetenskapliga studier medför detta även att en igenkänningsfaktor och jämförelsemöjlighet skapas med andra liknande studier.

⁶⁰ Agrell, 1985, s 28.

⁶¹ Allison & Zelikow, 1999, s 255.

⁶² Haldén, 2007, s 16f.

⁶³ Haldén, 2007, s 17.

Genom att kombinera Allison och Haldéns teorier med stigberoende kommer uppsatsens huvudfråga att besvaras utifrån frågorna nedan:

Rationella aktörsperspektivet

1. Vilka var de dimensionerande hoten vid designbeslutet av *Blekinge*?
2. Vilka målsättningar fanns med *Blekinge* då designen fastställdes?
3. Vilka vägval fanns vid utveckling av *Blekinge*?
4. Vilka konsekvenser bedöms de olika vägvalen medföra?
5. Vilket vägval bedömdes som bäst vid tidpunkten för designfastställandet och vika vägval hade man velat göra idag för att uppnå ställda målsättningar?

Organisatoriska perspektivet

1. Hur har de olika aktörerna arbetat vid framtagandet av *Blekinge*?
2. Vilka möjligheter och begränsningar har aktörerna haft att påverka beställningen av *Blekinge*?
3. Vilka möjligheter och begränsningar har aktörerna haft att skapa olika vägval för *Blekinge*?
4. Vilka möjligheter och begränsningar har aktörerna haft att verkställa de handlingsalternativ som valts?

Maktkampsperspektivet

1. Vilka aktörer har haft avgörande betydelse vid beslutsprocessen för utvecklingen av *Blekinge*?
2. Vilken beslutsgrund har aktörerna haft för sina ställningstaganden och hur har de försökt påverka processen vid designen av *Blekinge*?
3. Vilka påverkansmöjligheter hade respektive aktör på designen av *Blekinge*?
4. I vilka forum träffades aktörerna för att diskutera utvecklingen av *Blekinge*?

2.7 Kritik mot vald teori

Den valda huvudteorin är främst skapad för att belysa drivkrafterna bakom Kubakrisen. Allison genomför förenklingar av verkligheten i sina tre perspektiv. Då forskning många gånger bedrivs inom komplexa områden och dessutom i realtid där analysen av frågorna och uppmärksamheten på svaren är begränsad är förenkling nödvändigt⁶⁴. Staters beslut

⁶⁴ Allison & Zelikow, 1999, s 8.

är allt för komplexa för att kunna analyseras utan förenklingar, något som man måste ha i beaktande i studier med vald teori.

Det rationella aktörsperspektivet förutsätter att det finns en enad aktör bakom de tagna besluten. Detta är sällan sanningen, det finns alltid olika viljor inom en stat⁶⁵. Dock kan staten utåt sätt sägas agera som en enhet; den interna maktkampen visas sällan utåt i känsliga frågor. Rationella beslut tas sällan opåverkade av personerna bakom dem; rationalism påverkas av individualism. Samma förhållande kan sägas gälla för det organisatoriska perspektivet; detta kan sällan självständigt förklara varför ett beslut har tagits. Bakom besluten som utåt ses tjäna det övergripande målet finns underorganisationer som påverkar den verkställande makten⁶⁶. Precis som med det rationella aktörsperspektivet måste det organisatoriska perspektivet ges en motpol vilket det får i maktkampsperspektivet. Detta är kanske det svåraste perspektivet att undersöka då det handlar om interna prioriteringar och personliga åsikter om vad som är viktigast. Det kan vara svårt att finna empiri för maktkamper då de sällan protokollförs, men det kan ändå ge en förklaring till påverkansfaktorer som inte kan förklaras av de föregående perspektiven.

I en artikel av Jonathan Bendor och Thomas Hammond⁶⁷ tas problem med Allison's teorier upp. Författarna menar t.ex. att det rationella aktörsperspektivet utgörs av en allt för stor förenkling av verkligheten, medan de andra två perspektiven är för komplexa. Vidare menar de att det är svårt att skilja det organisatoriska perspektivet från maktkampsperspektivet då Allison inte fullt ut klargör vad som skiljer perspektiven åt eller om maktkampsperspektivet är en fortsättning på det organisatoriska perspektivet.⁶⁸ De menar även att perspektiven inte tar hänsyn till vilken information som beslutsfattarna hade tillgång till vid beslutspunkten. Detta medför att osäkerheten om framtiden, men även historisk informationsbrist, utelämnas vid analysen⁶⁹.

För att bemöta kritiken mot Allison's perspektiv har dessa kompletterats med Haldéns teorier och beslutsprocessen har också analyserats utifrån stigberoende. Detta för att både få en inrikespolitisk vinkling på beslutsprocessen och för att väga in den vid

⁶⁵ Agrell, 1985, s 27.

⁶⁶ Allison & Zelikow, 1999, s 143.

⁶⁷ Bendor, Jonathan & Hammond, Thomas, "Rethinking Allison's Models", *The American Political Science Review* 86.2, 1992.

⁶⁸ Bendor & Hammond, 1992, s 302.

⁶⁹ Bendor & Hammond, 1992, s 303.

beslutstidpunkten tillgängliga informationen. Vidare måste man vara försiktig vid nyttjandet av begrepp som rationell. Besluten i det rationella aktörsperspektivet är inte mer rationella än besluten i de andra två perspektiven. Skillnaden ligger i vem som agerar rationellt; i det rationella aktörsperspektivet är det staten som tar ett övergripande beslut med nationens bästa för ögonen, medan det i de andra två perspektiven är aktörer och organisationer som agerar rationellt, men med sitt eget bästa för ögonen.

3. Metod

3.1 Metodval

Designen för denna uppsats är en teorikonsumerande fallstudie innebärandes att fallet står i centrum; fallet studeras och förklaras med hjälp av redan existerande teorier. Genom detta val har tonvikten lagts vid att förstå drivkrafterna bakom ubåtklassens utveckling istället för som vid en teoriutvecklande studie där fallet ska utveckla befintliga eller nya teorier som förklaringsmodeller.⁷⁰

Fallstudien nyttjas oftast i forskningssammanhang då frågorna *hur* eller *varför* ska besvaras samtidigt som forskaren svårligen har kontroll över situationen som ska undersökas och då fokus ligger på ett aktuellt skeende i en konkret social kontext⁷¹. Metoden för denna uppsats är kvalitativ. Detta val har gjorts då det ger goda förutsättningar för att undersöka ett enskilt fall på djupet.⁷² *Blekinge* kan ses som ett fall av olika aktörers drivkrafter i kombination med långa ledtider vid materielanskaffning. Detta påverkar materielens relevans vid leverans. Detta gäller inte enbart för *Blekinge* utan har även förekommit inom andra materielprojekt, t.ex. de östtyska pansarbandvagnarna. Genom detta kan undersökningen även belysa generella företeelser inom försvarsmaterielanskaffning.

Tidigt valdes vissa kvalitativa metoder bort, som exempelvis diskursanalys och fokusgrupper, till förmån för en kombination av innehållsanalys och intervjuer då empirin ansågs finnas i tryckta källor och hos nyckelpersoner med kopplingar till *Blekingeprojektet*.

⁷⁰ Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Towns, Ann – Wängnerud, Lena, *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 2017, s 41ff.

⁷¹ Yin, 2015, s 17.

⁷² Grønmo, Sigmund, *Metoder i samhällsvetenskap*, 2006, s 96.

3.2 Tillvägagångssätt

Uppsatsen har som syfte att påvisa de bakomliggande drivkrafterna i samband med beställningen av *Blekinge*, utöver de målstyrda. Utgångspunkten har varit att det finns ett antal huvudaktörer som påverkat denna process. Valet av huvudaktörer har gjorts utifrån att skapa enkelhet. De aktörer som bedömts som mest centrala är staten i form av riksdag och regering; Försvarmakten där Marinen och Ubåtsflottiljen ingår; Försvarets Materielverk (FMV), som med hjälp av FOI, tar fram och beställer de förmågor som staten beslutar om samt försvarsindustrin som är leverantör av försvarsmaterielen. Hos varje aktör finns underaktörer och personer med inflytande vilket innebär att varje organisation präglas av interna maktkamper. Då uppsatsen avser förklara kampen mellan aktörerna har kampen inom respektive organisation avgränsats bort.

Efter att forskningsproblemet formulerats gjordes teorival. I detta fall nyttjas tre teorigrunder om beslutsfattande och organisationer: Allisons, Haldéns och stigberoende. De tre teorierna (beskrivs i kapitel 2) har sedan operationaliserats till tre områden där ett antal frågor tagits fram för att kunna belysa processen inom respektive perspektiv. Dessa frågor har varit avgörande vid empiriinsamlandet och valen av intervjupersoner. Varje perspektiv har sedan sammanfattats för att i slutsatserna vägas mot varandra genom en triangulering⁷³ av analysresultaten.

Textempirin har genomgått en kvalitativ textanalys. Denna metod syftar till att finna meningen bakom texten och sätta in den i rätt kontext.⁷⁴ Genom att utgå från riksdags- och regeringsbeslut har de övergripande målen identifierats. De olika aktörernas tolkningar av dessa har sedan samlats in och analyserats för att finna förklaringar till tagna beslut. Denna metod har företrädevis kunnat nyttjas vid analys av det rationella aktörsperspektivet.

För att finna empiri till de övriga perspektiven och för att kontrollera textempirin har kvalitativa intervjuer genomförts. Syftet med dessa är att ställa precisa frågor som i sin tur genererar komplexa och uttömmande svar.⁷⁵ Informantfrågorna har utgått från operationaliseringen och intervjutekniken har bestått av strukturerade kvalitativa intervjuer med låg grad av standardisering, innebärandes att frågorna har varit av öppen

⁷³ Yin, 2015, s 125ff.

⁷⁴ Esaiasson m.fl., 2017, s 211ff.

⁷⁵ Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer*, 2010, s 25.

karaktär och givit informanten möjlighet att avvika från dessa för att kunna lämna en mer personlig och obunden utsaga inom ämnesramarna⁷⁶. Valet av informanter har gjorts för att få god spridning mellan de inblandade aktörerna, men också för att få information från relevant nivå inom organisationerna; ett s.k. strategiskt urval där personerna genom sin tjänsteställning förväntats besitta nödvändig kunskap för undersökningen⁷⁷. Urvalet har bestått av en till två personer per organisation. På riksdags- och regeringsnivå valdes informanter från både Forsvarsdepartementet och Forsvarsutskottet för att få spridda politiska perspektiv. Inom Forsvarsmakten har företrädare för marinledningen och för Ubåtsflottiljen valts för att få både uppifrån- och nerifrånperspektiv. Från FMV och försvarsindustrin har personer med ledande befattningar inom *Blekingeprojektet* valts ut. Intervjuerna har genomförts med ledning av Bill Gillhams tekniker⁷⁸ och i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer⁷⁹.

Begreppsvaliditet har uppnåtts genom att nyttja flera källor för att kontrollera och belägga insamlade data. Informanterna har fått läsa analyskapitlet för att kontrollera att deras information har uppfattats och används på rätt sätt. Genom att genomföra empiriinsamlingen innan analysarbetet påbörjades har intern validitet kunnat uppnås. Vidare har extern validitet åstadkommits genom att nyttja etablerade teorier som underlättar för att replikering av studien ska vara möjlig. Genom att förklara studiens tillvägagångssätt i metodkapitlet och genom att alla informanter medverkat med namn har reliabilitet skapats.⁸⁰

3.3 Källmaterial

Textempirin har utgått från primärkällor bestående av propositioner där inriktningen för Forsvarsmakten har fastställts och där även de övergripande målen för ubåtsvapnet har formulerats. Då dessa dokument är generellt skrivna har vidare information sökts hos Marinen och Ubåtsflottiljen syftandes till att finna dessa organisationers målsättningar för ubåtsvapnet. Sekundärkällor i form av historieskildringar och artiklar har använts för

⁷⁶ Trost, 2010, s 39ff.

⁷⁷ Esaiasson m.fl., s 269.

⁷⁸ Gillham, Bill, *Forskningsintervjun: Tekniker och genomförande*, 2008, kap 10.

⁷⁹ Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer*, 2002.

⁸⁰ Yin, 2015, s 54ff.

att komplettera och rama in processen kring *Blekinge/försvarsmaterielanskaffning*. Triangulering av primär- och sekundärkällorna har nyttjats för att stärka bevisläget⁸¹.

Analysen har till stora delar grundats på de genomförda intervjuerna. Dessa har dels nyttjats för att kontrollera textempirin, men också för att bygga på denna med mer utförliga svar. Intervjuerna har främst varit av betydelse för att finna empiri till det organisatoriska perspektivet och till maktkampsperspektivet då källor till dessa inte återfunnits i text. Frågorna har tillställts informanterna inför intervjuerna vilket har gjort att intervjuerna mer fått karaktären av ett samtal. Informanterna har kunnat tala fritt vilket gjort att andra relevanta aspekter än de som finns i frågorna framkommit. Några av intervjuerna har genomförts via e-post på grund av svårigheter att finna tid för ett möte. Frågorna har liknat de som ställts vid de personliga intervjuerna, men givit mindre omfattande svar. Detta har inneburit att blandade datainsamlingsmetoder⁸² har nyttjats vilket har givit fler informantsvar än vad som annars varit möjligt. Informanterna erbjöds anonymitet för att de skulle kunna uttrycka sig fritt och inte som representanter för respektive organisation. Samtliga valde dock att medverka med namn vilket ökar uppsatsens reliabilitet och validitet. Att ingen valde att vara anonym anses ej ha påverkat intervju svaren då samtliga uttryckt sig öppet och ej förefallit hämmade av sin tjänsteställning.

3.4 Källkritik

För att undvika oriktigheter har metoden *Ädel-OST*⁸³ (Äkthet, Oberoende, Samtidighet, Tendens) använts och källorna har genomgått en bedömning avseende dess tillförlitlighet. Primärkällorna har ansetts utgöra det verkliga underlaget och sekundärkällorna har nyttjats för att komplettera dessa. Intervjuer och historieskrivningar tenderar att bara förklara det som informanten/författaren vill förmedla och dölja sådant som denna inte vill ska komma med. Avsikten med informanturvalen och trianguleringen⁸⁴ av källmaterialen är att ge balanserad bild och att belägga påståenden så långt möjligt utan att förlora de personliga vinklingar som intervjuer och sekundärkällor ger.

⁸¹ Yin, 2015, s 125ff.

⁸² Esaiasson m.fl., 2017, s 240.

⁸³ Esaiasson m.fl., 2017, s 288ff.

⁸⁴ Yin, 2015, s 125ff.

Då det föreligger risk för konfirmeringsbias hos författaren har stor vikt lagts vid att värdera källmaterialet jämbördigt. Samtliga texter har lästs flera gånger för att finna de verkliga budskapen och inte det som vid en första anblick besvarar forskningsfrågan. Vidare så har intervjufrågorna varit teoridrivna i syfte att informanterna inte ska påverkas av författarens förförståelse för ämnet.⁸⁵

4. Empiri och analys

För att skapa en överskådlig analys kommer varje perspektiv att behandlas var för sig och respektive underfrågor kommer att besvaras utifrån empirin. Resultaten tas sedan med till kapitel fem där forskningsfrågan kommer att besvaras med hjälp av svaren i detta kapitel.

4.1 Rationellt agerande

Vilka var de dimensionerande hoten vid designbeslutet av Blekinge?

Efter slutleveransen av *Gotlandsklassen* 1998 har den fortsatta materielprocessen påverkats av fyra försvarsbeslut (FB) i perioden 2000-2015. FB 2000 och 2004 innebar stora omdaningar och nedläggningar för Försvarsmakten. Genom att någon direkt hotbild inte längre förelåg inriktades verksamheten mot internationella insatser, men med bibehållet hävdande av territoriell integritet⁸⁶. Antalet ubåtar minskades genom dessa beslut från nio till fem⁸⁷. Detta låg i linje med omvärldsutvecklingen med ett Ryssland som närmade sig Europa och en allt större integration mellan länderna i närområdet, bl.a. politiskt/ekonomiskt genom EU och militärt genom Partnerskap för fred (PFF)⁸⁸.

Regeringen gav 1999 uttryckligen styrningar om att "[d]e krigsförbandstyper som enbart har uppgifter att möta ett större invasionshot skall utgå eller begränsas till ett sådant antal att kompetensen kan bevaras."⁸⁹ Senare samma år kompletterades denna styrning med att "[r]egeringen anser att alla operativa insatsförband i princip skall kunna användas för internationell verksamhet[...]"⁹⁰ Denna internationalisering av försvaret ledde till att även Ubåtsflottiljen fick hitta nya användningsområden för att bli en del av

⁸⁵ Backman, Jarl, *Rapporter och uppsatser*, 2008, s 57.

⁸⁶ Regeringen, proposition, 1999/2000:30, s 1f och Regeringen, proposition 2004/05:5, s 1f.

⁸⁷ Agrell, 2010, s 133.

⁸⁸ Förtroendeskapande program mellan Natomedlemsländer och ickemedlemsländer. Nato, *Partnership for Peace programme*, 2017.

⁸⁹ Regeringen, proposition, 1998/99:74, s 102.

⁹⁰ Regeringen, 1999, s 39.

insatsförsvaret och undvika nedläggning. År 2000 genomfördes en expedition med *HMS Halland*, ombyggd med nya kylsystem, till Medelhavet syftandes till visa att ubåtarna kunde operera internationellt och i varmare vatten. Efter den lyckade resan byggdes samtliga ubåtar om med nya klimatanläggningar, s.k. tropikalisering.⁹¹

Fokus skiftades nu från invasionsförsvaret till insatsförsvaret även för ubåtarna, vilket också tydligt avspeglas i att mindre vikt lades vid anfalls- och mineringsuppgifter och mer kraft lades på underrättelseinhämtning och spaning samt på specialföretag innebärande dolda transporter av specialförband⁹². Denna hotbild, eller avsaknad av hotbild, var den rådande fram till 2008 och Rysslands inblandning i Georgienkriget. Här började en svängning mot ett återtagande av det nationella fokuset även om regeringen skrev att ett "enskilt militärt väpnat angrepp direkt mot Sverige är fortsatt osannolikt under överskådlig tid"⁹³. Det var först i och med FB 2015 som det nationella fokuset tydligt återtog⁹⁴.

Det ovanstående ger att under designprocessen av *Blekinge* var det fortfarande det internationella fokuset som var normerande och anfalls- och mineringsuppgifter var nedprioriterade. Stigberoende kan påvisas då hotbilden började förändras 2008, men inga ändringar i projektet genomfördes för att öka ubåtens förmåga till nationellt försvar. Samma motstånd till förändringar kan ses i skiftet från invasions- till insatsförsvaret kopplat till kulturperspektivet⁹⁵. När beställningen lades 2015⁹⁶ grundades denna i en hotbild från tidigare försvarsbeslut vilket bekräftas av FB 2015 som åter nämner att ubåtarnas "främsta uppgift är att inhämta information och bekämpa sjömål."⁹⁷ Förmågan till att slussa dykare nämns enbart i förbigående som att förmågan att stödja specialförbanden "bör vidmakthållas" inom marinstridskrafterna⁹⁸.

⁹¹ Gärtner, Lars, intervju 2019-08-16.

⁹² Klintebo, Roderick (red), *Det svenska ubåtsvapnet 1094-2004*, 2004, s 291.

⁹³ Regeringen, proposition 2008/09:140, s 28.

⁹⁴ Regeringen, 2014, s 1.

⁹⁵ Haldén, 2007, s 228.

⁹⁶ Regeringskansliet, *Regeringen beslutar om nya ubåtar*, 2015.

⁹⁷ Regeringen, 2014, s 78.

⁹⁸ Regeringen, 2014, s 76.

Vilka målsättningar fanns med Blekinge då designen fastställdes?

Målsättningarna med *Blekinge* var att skapa en multifunktionell ubåt som, i likhet med *Visbykorvetterna*⁹⁹, kan lösa allt från torpedanfall till dold minröjning¹⁰⁰. Målet blev således att skapa en plattform som kunde operera över hela världen och lösa uppgifter både inom försvaret av Sverige och inom fredsbevarande/fredsframtvängande insatser. Styrningarna gav förändrade förutsättningar för hur en framtida ubåts skulle se ut¹⁰¹.

Marinen såg genom detta en möjlighet att öka målsättningarna för ubåtsvapnet. Genom att tillföra slussen uppstod möjligheter att hantera farkoster och bottenutlagda system. Dessa kan användas för framskjuten spaning och som förvarningssystem för ubåten.¹⁰² Vidare fokuserade man på att kunna nyttja specialförband från ubåt i samband med internationella insatser. En målsättning som nu förts över till det nationella försvaret och som fortsatt att utvecklas, men i en annan riktning.¹⁰³

I dokumentet *Marinstridsområde ubåtsstrid*¹⁰⁴ ger chefen för Ubåtsflottiljen sin syn på hur ubåtsförbandet ska nyttjas för att uppnå ställda krav. Här framgår att det är förmågan till vapeninsats mot en motståndare i Östersjöområdet som är ubåtarnas troligaste användningsområde inom den närmaste tioårsperioden¹⁰⁵. Dokumentet nämner enbart förmågan till att slussa dykare i förbigående, men tar ej upp det som en målsättning för förbandet¹⁰⁶ utan fokus läggs på försvarsstriden¹⁰⁷.

Vilka vägval fanns vid utveckling av Blekinge?

Efter att både Norge och Danmark dragit sig ur *Vikingprojektet* 2003 respektive 2004 gjordes kraftiga omtag i designen och de första stegen mot det som senare skulle kallas *A26* togs. De möjliga alternativen baserades på *Gotlandsklassen* och de lärdomar som dragits ur *Vikingprojektet*. Inledningsvis planerade man 2005 för en förnyad *Gotlandsklass*. Denna utvecklades sedan mot *Blekinge* i fler steg fram till 2012 då den

⁹⁹ Andersson, 2014, s 27f.

¹⁰⁰ Saab, *Modern maritime security Kockums A26*, 2016, s 3.

¹⁰¹ Widman, Allan, intervju 2019-09-16.

¹⁰² Nykvist, Jens, intervju 2019-09-16.

¹⁰³ Söderblom, Tobias, intervju 2019-09-06.

¹⁰⁴ 1.ubåtsflottiljen, *Marinstridsområde ubåtsstrid*, 2016.

¹⁰⁵ 1.ubåtsflottiljen, 2016, s 2.

¹⁰⁶ 1.ubåtsflottiljen, 2016, s 4.

¹⁰⁷ 1.ubåtsflottiljen, 2016, s 2ff.

slutliga designen till stora delar fastställdes (mindre modifieringar har gjorts längs vägen och görs fortfarande).¹⁰⁸

De olika designerna som har övervägs har innehållit en ubåt med och utan sluss, torndesign med skrovpenetrerade periskop¹⁰⁹ och ett eller två huvudbatterier för framdrift. Vidare har torpedtubskonfigurationen diskuterats; om det ska finnas tuber för både 53 och 40 centimeters torpeder. Alternativen har utvärderats av FMV, Marinen och försvarsindustrin varpå det mest vinstsatisfierande, med då gällande förutsättningar, valdes.¹¹⁰

När Försvarsmakten 2014 redovisade sina anskaffningsprojekt nämns *Blekinge* som *Nästa generations ubåt* och här läggs tonvikten vid att ubåten ”ska utformas för att lösa flera av de uppgifter som ställs på framtidens marina plattformar och kommer att utgöra en viktig del i ett mångsidigt svenskt insatsförsvar.” I dokumentet betonas tillgänglighet och internationell interoperabilitet, insatsförsvaret är ännu normen. Förmågan till slussning berörs ej.¹¹¹

Samma år skriver FOI i en rapport att ”[d]e fåtaliga ubåtarna är det enda system som i dag på ett övertygande sätt kan sägas utgöra en skyddad förmåga med hög verkanspotential.” I samband med detta påtalar man att ubåtarna bör utrustas långräckviddiga robotvapensystem för att kunna skapa en trovärdig tröskelförmåga i dagens hotmiljö.¹¹² I sin uppsats nämner även Tobias Söderblom vikten av långräckviddiga vapen i form av sjömålsrobot och möjligheterna till att nyttja slussen för avfyran av dessa¹¹³.

Vilka konsekvenser bedöms de olika vägvalen medföra?

Den väg som valdes för designen av *Blekinge* har medfört att ubåten kommer att ha färre torpedtuber än tidigare ubåtar, ha större yttermått och att vid medtagande av dykare kommer den ordinarie besättningen att nedgå i antal vilket leder till sämre

¹⁰⁸ Lillevars Sommer, Niklas, intervju 2019-09-04; Nykvist, 2019-06-16; Werin, Odd, intervju 2019-06-17.

¹⁰⁹ Ett traditionellt optiskt periskop innebär att masten passerar genom tryckskrovet. Ett modernt optroniskt periskop innebär att en kamerabild överförs till operatören och att enbart kablarna behöver passera genom skrovet vilket minskar risken för läckage.

¹¹⁰ Lillevars-Sommer, 2019-09-04.

¹¹¹ Försvarsmakten, *Försvarsmaktens budgetunderlag för 2015. Underbilaga 1.1 Redovisning avseende anskaffningsobjekt*, 2014, s 12.

¹¹² Andrén, 2014, s 57.

¹¹³ Söderblom, 2016, s 29f.

personaluthållighet¹¹⁴. Dessa faktorer kommer att påverka ubåtens förmåga vid lösandet av andra uppgifter än transport av dykare. Det minskade antalet torpedtuber innebär att ubåten enbart kommer att kunna ha fyra styrda vapen i vattnet samtidigt då torpederna är trådstyrda och omladdning av tub ej kan ske innan vapnet nått sitt mål. Vidare innebär det också att man i designen frångått tidigare arrangemang med en kombination av torpedtuber för 53 och 40 centimeters torpeder där de mindre är avsedda för självförsvar. På *Blekinge* kommer dessa att avfyras från de stora tuberna som då förses med ett insatsrör. Insatsen medför att den tub som förses med denna inte kan laddas med en stor torped utan att tuben återställs, vilket i sin tur leder till lägre operativ effekt.¹¹⁵

Beträffande ubåtens storlek kommer den att vara både längre och bredare än tidigare ubåtar. De exakta måtten varierar från olika källor, men den kommer att bli ca 65 meter lång och med en diameter på strax under 7 meter¹¹⁶ [dagens svenska ubåtar är ca 60 meter långa och har en diameter på ca 6 meter, författarens anmärkning]. Detta medför bl.a. att ubåtarna blir lättare för ubåtsjaktenheter att upptäcka¹¹⁷ och blir svårare att navigera inomskärs; en förmåga som varit ubåtsvapnets signum under lång tid¹¹⁸.

En positiv konsekvens som designvalet har medfört är att förmågan till att hantera dykare och undervattensfarkoster förbättras jämfört med nuvarande ubåtar. Vid alla operationstyper som innefattar dessa system kommer *Blekinge* att vara bättre lämpad för uppdragen.¹¹⁹ Vidare valdes också en design med två huvudbatterier, vilket ökar säkerheten, samt att det optroniska periskopet både minskar vatteninträningsrisken samt gör att manöverrummet ej längre är beroende av att placeras under periskopet. Detta medför större flexibilitet för den invändiga designen.¹²⁰

Vilket vägval bedömdes som bäst vid tidpunkten för designfastställandet och vika vägval hade man velat göra idag för att uppnå ställda målsättningar?

Samtliga källor är samstämmiga i att man har gjort rätt vägval för att uppnå målsättningarna, men att det i slutändan är en kompromiss mellan de olika aktörernas

¹¹⁴ Söderblom, 2019-09-06.

¹¹⁵ Söderblom, 2016, s 17ff.

¹¹⁶ Lillevars Sommer, 2019-09-04.

¹¹⁷ Söderblom, 2019-09-06.

¹¹⁸ Klintebo, 2004, s 292.

¹¹⁹ Söderblom, 2019-09-06.

¹²⁰ Dahlström, Erik, intervju 2019-09-09; Lillevars Sommer, 2019-09-04.

viljor.¹²¹ Värderas designen mot de uppgifter som nämns i FB 2015 (försvar mot väpnat angrepp, hävdande av territoriell integritet) och i *Marinstridsområde ubåtsstrid* finns risken att den begränsar ubåten vid dessa uppdrag i form av minskad vapenlast. Samtidigt kan *Blekinge* bli en viktig kugge i försvaret av Sverige genom att uppfylla överbefälhavarens fyra T: tillgänglig, trovärdighet, tillsammans och tröskeleffekt¹²². Nya och moderna ubåtar skapar högre tillgänglighet och trovärdighet (färre åldersrelaterade problem), de kan operera tillsammans med specialförband och således höjer de tröskeleffekten. De stora utmaningarna med ubåtsklassen är att utveckla ny taktik och en anpassning till den nya tekniken, samt att finna möjligheter till merutnyttjande av slussen genom t.ex. möjlighet till avfyran av robot¹²³. Om taktikutvecklingen sker samtidigt som fartygsutvecklingen kan ubåten bli farligare för en fiende.¹²⁴ Detta kan jämföras med införandet av *Visbykorvetterna* som tillförde ny teknik, men som initialt framfördes enligt gammal taktik, något som resulterade i att deras fulla potential ej nyttjades¹²⁵. Det som tydligast framkommer att man velat göra annorlunda idag är förmågan till att kunna merutnyttja slussen för ytterligare vapenlast¹²⁶.

4.1.1 Sammanfattning rationella aktörsperspektivet

Vid tiden för framtagandet av *Blekinge* var valet av design, kopplat till omvärldsläget, det mest vinstsatisfierande. De militära hoten mot Sverige var ringa och försvaret skulle inriktas mot ett internationellt insatsförsvar. Förband som inte utvecklades mot detta skulle läggas ned eller kraftigt reduceras. För ubåtarna blev tropikaliserings, inriktning mot specialförbandsoperationer och internationella insatser den naturliga vägen. Genom den långa anskaffningsprocessen och ett stigberoende hos alla inblandade aktörer har ubåten bibehållit sin design trots att de militära hoten åter är en realitet i Östersjöområdet. *Blekinge* kommer att vara en långt mer sofistikerad ubåtsklass än *Gotland*, men mindre lämpad för operationer i Sveriges skärgårdar och med lägre förmåga till samtidig vapeninsats. Dock kommer ubåtarna att ha en mer utvecklad förmåga till slussning av dykare och farkoster och om detta nyttjas rätt tillsammans med nya taktiska

¹²¹ Samtliga intervjuer bekräftar detta.

¹²² Försvarsmakten, *Visionen*, 2016.

¹²³ Söderblom, 2016, s 29f.

¹²⁴ Söderblom, 2019-09-06.

¹²⁵ Öhrn, Erik, "Teknikens påverkan på taktikutvecklingen inom de marina stridskrafterna", *Tidskrift i sjöväsendet* nr 2:2012, 2012.

¹²⁶ Söderblom, 2019-09-06.

idéer kan ubåten öka förmågan till nationellt förvar. Vidare bör slussen kunna merutnyttjas till andra vapensystem. Således kan den valda designen, även i skrivande stund, ses som en vinstsatisfiering; den är inte optimal för anfallsföretag med torpeder och minor, men den har tillfört andra förmågor och med rätt taktik och framtida modifieringar kan *Blekinge* bli rätt ubåt för Marinen.

4.2 Organisatoriska funktioner

Hur har de olika aktörerna arbetat vid framtagandet av Blekinge?

Grunden för beställningar av försvarsmateriel ligger i Försvarsberedningens rapporter som sedan analyseras av Försvarsdepartementet för att utgöra underlag inför försvarsbesluten. Försvarsmakten får även lämna sin syn på hur de, inom givna ekonomiska ramar, ska kunna svara upp mot målsättningarna i rapporten. I vissa fall uttrycker Försvarsberedningen en tydlig inriktning för hur förmågor ska uppnås, men ofta är det mer allmänt uttryckt varpå Försvarsmakten har möjlighet att komma med egna förslag vartefter rapporten revideras.¹²⁷ När beslutet sedan är fastställt får FMV i uppdrag att tillsammans med FOI ta fram en grundspecifikation på hur materielen ska tillföra önskad förmåga¹²⁸. Förslagen utvärderas sedan genom "spelkort" (matematiska beskrivningar av det aktuella systemet) där tekniska data, systemeffekter och ekonomi vägs motvarandra. Detta leder fram till en systemmålsättning som uttrycker Försvarsmaktens initiala krav och som FMV överlämnar till försvarsindustrin för att där omvandlas till olika produktförslag varpå den design som bäst svarar mot målsättningar och ekonomi beställs.¹²⁹

Som synes finns det väl upparbetade rutiner inom samtliga organisationer för att genomföra anskaffningsprojekt. Det fastställda tillvägagångssättet skapar både tydlighet och trygghet; alla har inflytande i processen, men i slutändan är det riksdagen som fattar besluten. Aktörerna har olika delmål i processen och belyser olika områden, men det övergripande målet, att få en ny ubåt, är gemensamt.

¹²⁷ Jangert, Hanna, intervju 2019-09-17

¹²⁸ Werin, 2019-09-17.

¹²⁹ Nykvist, 2019-09-16.

Vilka möjligheter och begränsningar har aktörerna haft att påverka beställningen av Blekinge?

Som framgår ovan har det olika aktörerna möjlighet att påverka processen och lämna förslag på lösningar, men samtidigt begränsas man av den fastställda budgeten och Försvarsberedningens övergripande mål. Vidare utpekas undervattensförmåga som ett väsentligt säkerhetsintresse vilket innebär att regeringen trycker på vikten av att kompetensen inom området bibehålls i Sverige. Här har staten möjlighet att genom EU-direktiv¹³⁰ göra direktupphandling för att undvika spridning av sekretessklassad information utom landet samt att behålla kunskapen inom landet.¹³¹ Det väsentliga säkerhetsintresset har både inneburit möjligheter och begränsningar för samtliga inblandade aktörer. Genom att Sveriges enda varv med ubåtskompetens, Kockums, hade tyska ägare åren 2000-2014 kunde en beställning inom det väsentliga säkerhetsintresset inte genomföras vilket var en begränsning för alla aktörer. När Saab 2014 köpte Kockums skapades direkt möjligheter för att genomföra en beställning. Det var även en av de avgörande anledningarna till Saabs köp av varvet; man var garanterad en order på nybyggnation av två ubåtar, halvtidsmodifiering av ytterligare två ubåtar och två korvetter samt byggandet av nytt signalspaningsfartyg.¹³²

Här ser man hur organisatoriska beslut och lagrum både stärker och hämmar processen. Marinen och Ubåtsflottiljen som var i behov av nya ubåtar fick stå tillbaka för det nationella säkerhetsintresset där både regeringen och FMV ville skydda ubåtens design från utländskt inflytande. ThyssenKrupp hade ingen möjlighet att få tillgång till en svenskdesignad ubåt varpå möjligheterna för Saab att köpa Kockums uppstod och därefter kunde beställning genomföras inom rådande regelverk.

Vidare finns det inom den statliga förvaltningen ett stigberoende. Sedan *Blekinge* började diskuteras runt 1998 har det varit val till Sveriges riksdag sex gånger och maktskifte två gånger (2006 och 2014). Inom Försvarsdepartementet är det bara statsrådet, statssekreteraren och två politiskt sakkunniga som byts ut vid ett regeringsskifte. Detta innebär att övriga inom departementet har arbetat där länge vilket gör att arbetet följer upp gjorda rutiner och skapar en kontinuitet.¹³³ Departementen blir

¹³⁰ Europeiska Unionen, *Fördraget om europeiska unionens funktionssätt*, 2012, artikel 346.

¹³¹ SOU 2018:7, s 163ff.

¹³² Werin, 2019-09-17.

¹³³ Jangert, 2019-09-17.

således byråkratier där partitillhörighet är underordnad det övergripande målet. Dock innebär det också att det är svårt att ompröva tagna beslut och gjorda val. Sakfrågorna skiftar över tiden, men då samma personer finns med i processerna följer de sina redan "upptrampade stigar" och *Blekinge* har därför inte ifrågasatts från departementet.

Vilka möjligheter och begränsningar har aktörerna haft att skapa olika vägval för Blekinge?

Alla aktörer som varit inblandade i processen har kunnat ha inflytande, men i olika omfattning. Ubåtsflottiljen har, även om den är slutanvändaren, haft minst påverkansmöjligheter när processen väl har startat. Till stor del beror detta på personal- och tidsbrist; flottiljen upplever att man bjudits in, men inte haft resurser att följa projektet fullt ut.¹³⁴ I viss mån har detta kompensats av att det inom FMV och försvarsindustrin finns flera personer med bakgrund i ubåtsvapnet. Denna äldre ubåtpersonal har dock i vissa fall upplevts påverka projektet i en traditionell riktning genom att jämföra med hur man gjort tidigare. Många av dem har tidigare tjänstgjort på *Näckenklassen* från 1970-talet. Hos *Blekinge* kan spår av detta bland annat ses i återgången till ett obemannat akterskepp och de initiala tankarna på att bara förse ubåten med ett huvudbatteri. Nuvarande ubåtar har bemannat akterskepp vilket innebär att det finns personal på plats i hela ubåten som snabbt kan avhjälpa uppkomna situationer och dubbla huvudbatterier skapar redundans.¹³⁵ Detta kan kopplas till kulturperspektivet och visar på risken att man inom organisationer gör som man tidigare gjort även om företrädare för Ubåtsflottiljen förespråkade t.ex. två batterier och möjlighet till bemannat akterskepp under hela processen¹³⁶.

Det politiska inflytandet har varit i form av de inriktningar och ekonomiska ramar som satts upp. Designen i ett materielprojekt måste vid en tidpunkt fastställas för att skapa möjligheter att komma vidare. Denna uppgjorda rutin är nödvändig för att projektet ska kunna realiserar; omvärlds- och teknikutvecklingen fortgår hela tiden och det är svårt att hålla jämna steg med denna. Detta har tidigare visat sig i *Visbyprojektet* där fartygets yttre design fastställdes före dess tänkta förmågor, något som ledde till långa leveranstider¹³⁷ [byggandet av första fartyget påbörjades 1995 och det sista levererades 2015,

¹³⁴ Söderblom, 2019-09-06.

¹³⁵ Dahlström, 2019-09-09.

¹³⁶ Dahlström, 2019-09-09.

¹³⁷ Schramm, Kjell-Ove, intervju 2019-09-17.

författarens anmärkning]. Då *Blekinge* togs fram var internationella insatser viktigast varpå ubåten designades efter dessa politiska ambitioner¹³⁸.

FMV och FOI har tillsammans med industrin möjligheter att påverka de olika vägvalen. FMV tar fram önskade prestanda utifrån Försvarmaktens kravställningar och FOI bedriver ständigt forskning inom undervattensområdet syftandes till att ta fram nya förmågor. Dessa överlämnas sedan till industrin som svarar på vad som, inom givna ekonomi- och tidsramar, är möjligt att åstadkomma.¹³⁹ Som nämnts tidigare saknade försvarsindustrin tidigare möjlighet att påverka *Blekinge* då svenskt byggnadsvarv saknades. Sedan Saab tagit över Kockums är samarbetet mellan dem och FMV väletablerat och sker i samförstånd.¹⁴⁰ De tre aktörerna har olika utgångspunkter i sina ambitioner kring projektet, men arbetar mot samma mål; leverans av en fungerande slutprodukt. FMV bevakar främst Försvarmaktens kravställningar, FOI vill utveckla och förbättra systemen och försvarsindustrin vill leverera en bra produkt som skapar möjlighet till export¹⁴¹; tre olika organisatoriska mål, men som alla pekar mot det gemensamt övergripande målet *Blekinge*.

Vilka möjligheter och begränsningar har aktörerna haft att verkställa de handlingsalternativ som valts?

Överlag har det inte under undersökningen framkommit några större begränsningar för aktörerna att verkställa det valda handlingsalternativet. Intervjuer och textempiri är relativt samstämmiga om att efter att ha fastställt *Blekinges* design och kommit ur problematiken med kring Kockums ägandeförhållanden har alla arbetat enligt sina fastställda rutiner för att kunna leverera ubåten. Då hinder, eller då olika målsättningar har förekommit, har dessa främst funnits under processen fram till dess designbeslutet togs och dessa redovisas under maktkampsperspektivet.

Detta till trots har det funnits friktioner och motsättningar hos och mellan aktörerna. Ett exempel på problem som uppstått är att personer bakom beslut slutat eller gått vidare inom organisationerna då processen har pågått under lång tid. Detta har lett till att olika aktörer har handlat i sin organisations anda utan att riktigt förstå varför. Vissa krav, som

¹³⁸ Widman, 2019-09-16.

¹³⁹ Werin, 2019-09-17.

¹⁴⁰ Lillevars Sommer, 2019-09-04.

¹⁴¹ Werin, 2019-09-17.

antingen är obsoleta eller misstolkade, implementeras för att det inte finns någon kvar inom organisationen som kan förklara bakgrunden till eller ta beslut om att ta bort dem. Vid intervju med Saab/Kockums framkom att detta har skett under projektets gång. Varvet har bett om förtydligande av vissa kravspecifikationer som de ansett vara felaktiga eller som har ansetts inkräkta på andra områden. FMV har utrett frågan utan att kunna finna belägg för kravet, men ej heller velat ta bort det då man inte funnit källan till det och de som nu arbetade med kravet vågade inte ändra det.¹⁴²

4.2.1 Sammanfattning organisatoriska perspektivet

Inom det organisatoriska perspektivet är det de olika aktörernas förförståelse inför den uppkomna situationen som ligger till grund för besluten. I processen kring *Blekinge* kan många spår av organisatoriska funktioner urskiljas. Det övergripande för anskaffningen är det fastställda förfarande som nyttjas vid försvarsmaterielanskaffning och som utgår från riksdag och regering och sedan, via Försvarsmakten, går ut till övriga myndigheter och slutligen till försvarsindustrin. I denna process arbetar organisationer efter egna uppgjorda rutiner och utifrån sin förförståelse av vilka egenskaper en ny ubåt behöver och inom givna ekonomi- och tidsramar. Detta ger att alla har möjligheter att påverka designen, men i slutändan är det regeringen som genomför beställningen utifrån FMVs kravställningar och industrins ritningar. Genom lagrum kan staten styra beställningen av materiel som omfattas av väsentliga säkerhetsintressen till en utvald leverantör. Detta är den största påverkansmöjligheten, men det är också den största begränsningen för de övriga aktörerna, framförallt för Försvarsmakten som i detta fall fick vänta fler år på att en möjlighet att rikta beställningen mot ett svenskt försvarsindustriföretag uppstod. Vidare finns det också inom respektive organisation arv av tidigare erfarenheter som initialt har påverkat projektet i en riktning liknande äldre ubåtmodeller, men som också gjort att gjorda beställningar inte kunnat ändras eller vågat ändras beroende på att kompetensen inte längre funnits kvar.

4.3 Maktkampen

Vilka aktörer har haft avgörande betydelse vid beslutsprocessen för utvecklingen av Blekinge?

¹⁴² Lillevars Sommer, 2019-09-04.

Huvudaktörerna som har haft inflytande i beslutsprocessen kring *Blekinge* är: riksdag/regering, Försvarmakten/Marinen, FMV, FOI och försvarsindustrin. På varje nivå kan maktkamp ses då alla strider för att få igenom sin egen agenda; riksdag/regering kämpar med hålla nere kostnaderna för att kunna uppnå givna vallöften, Försvarmakten har i uppdrag att skydda riket och vill därmed ha de bästa systemen för detta, FMV och FOI ska utveckla Försvarmaktens förmåga med så snäv budget som möjligt och försvarsindustrin ska både tjäna tillräckligt med pengar för att överleva, men har också behov av att bygga en bra och prisvärd plattform som kan visas upp för tilltänka internationella kunder.¹⁴³

Vilken beslutsgrund har aktörerna haft för sina ställningstaganden och hur har de försökt påverka processen vid designen av Blekinge?

Redan innan *Blekinge* fanns på materielanskaffningsagendan finns det tecken på försvarsindustrins försök till påverkan av Försvarmaktens inköp. Under kalla kriget utvecklades materielen i samförstånd mellan industrin och staten; eventuella exportversioner togs fram i efterhand. Då hotbilden försvann blev förutsättningarna för försvarsindustrin annorlunda då de fåtaliga beställningarna inte var tillräckliga för lönsam serieproduktion.¹⁴⁴ Detta ledde till att försvarsindustrin började tala om nödvändigheten av statligt stöd för att säkra den fortsatta verksamheten, bland annat nämns svenska beställningar som en förutsättning för att kunna locka en internationell marknad¹⁴⁵. I FB 1996 skriver regeringen att det är av vikt att försvarsindustrin anpassar sig till den internationella omstruktureringen och det är angeläget att dess kunskap tillvaratas, men att det primärt är "industrins uppgift att genomföra anpassningen."¹⁴⁶ Här uppstod en maktförskjutning från det tidigare samförståndet mellan staten och industrin; de minskade försvarsanslagen gjorde att industrin blev mer beroende av internationella kunder¹⁴⁷. Detta gäller även 2019. Försvarskoncernen Saabs avgående VD Håkan Buskhe talade vid en intervju i november 2018 om nödvändigheten av att ytterligare en ubåt av *Blekingeklass* beställs för att säkra kompetensen inom svensk marin

¹⁴³ Lillevars Sommer, 2019-09-04.

¹⁴⁴ Josefsson, Lars G., "Försvarets framtida utveckling och materielanskaffning sett ur industrins synvinkel", *Tidskrift i sjöväsendet* nr 2:1999, 1999, s 156.

¹⁴⁵ Josefsson, 1999, s 157.

¹⁴⁶ Regeringen, proposition 1995/96:12, pkt 8.3.

¹⁴⁷ Haldén, 2007, s 208.

försvarsindustri¹⁴⁸. Detta bekräftas av Buskhes planerade efterträdare Micael Johansson som säger att för att säkra en fortsatt inhemsk produktion "[...]krävs svenskt stöd framöver."¹⁴⁹ I fallet med *Blekinge* har en process genomförts där Saab i samverkan med FMV har gjort ubåten mer lämpligt för exportmarknaden¹⁵⁰.

Innan Saab köpte Kockums fanns en annan agenda för varvet. Den tidigare ägaren tyska ThyssenKrupp är en av de största producenterna av ubåtar i världen och såg Kockums egendesignade ubåtar som en konkurrent till sin egen exportubåt *Typ 214*¹⁵¹. Man hade för avsikt att ta över Kockums kunskaper inom ubåtsområdet och tillverkning av de luftberoende stirlingmotorerna för att kunna erbjuda dessa motorer i sina egna ubåtar. Efter detta övertagande ville man avveckla ubåtstillverkningen i Sverige. Detta hindrades av att FMV ägde ritningarna och de immateriella rättigheterna/tillgångarna till de svenska ubåtarna.¹⁵² Resultatet blev en maktkamp mellan staten och ThyssenKrupp, där det tyska företaget till slut gav upp och staten underlättade för Saab att köpa varvet¹⁵³. När Saab övertagit Kockums förändrades förutsättningarna och Saab/Kockums fick nu stort inflytande i projektet. Tillsammans med FMV tog man fram en ubåt som motsvarade bådas krav på försvarseffekt och exportmöjlighet.¹⁵⁴

Utöver detta kan kopplingar göras till försvarsbesluten på 1990- och 2000-talet där internationaliseringen var allena rådande. Ubåtsflottiljen gjorde, som nämnts, anpassningar för att påvisa sin plats in det nya insatsförsvaret. Genom detta bildades legitimitet kring ubåtsfunktionen i en förändrad omvärld. Resan till Medelhavet kan ses som ett led i att bygga upp denna bild.¹⁵⁵ Vid denna tidpunkt återupptogs även nyttjande av ubåten för transport av specialförband som funnits på *Näckenklassen* då *Södermanklassen* försågs med en sluss för dykare i tornet. Att ubåten skulle kunna fungera som stöd till specialförbanden skapade politisk legitimitet kring ubåtens plats i insatsförsvaret.¹⁵⁶ Detta är två koncept som sedan följde med till *Blekinge* och som bär spår av både myt- och maktkampsperspektivet. Ubåtsflottiljen visade på

¹⁴⁸ Blekinge Läns Tidning, *Saab-chefen siktar mot en tredje ubåt*, 2018-11-15.

¹⁴⁹ Blekinge Läns Tidning, *Nye Saab-vd:n vill satsa i Karlskrona*, 2019-09-05.

¹⁵⁰ Lillevars Sommer, 2019-09-04.

¹⁵¹ Ny Teknik, *Spelet som fick Thyssen Krupp att ge upp Sverige*, 2014-04-14.

¹⁵² Werin, 2019-09-17.

¹⁵³ Sydsvenskan, *Staten villig ge Saab varvsstöd för Kockums*, 2014-06-03.

¹⁵⁴ Lillevars Sommer, 2019-06-04.

¹⁵⁵ Gärtner, 2019-08-16.

¹⁵⁶ Dahlström, 2019-09-09.

internationaliseringsambitioner och byggde upp myten om sin plats i insatsförsvaret vilket också kan kopplas till maktkampen mellan de olika förbanden om att överleva nedläggningsvågen. I skrivande stund har detta skapat en situation där det byggs en ubåt med insatsförsvarets krav, men till en försvarsmakt med återtaget nationellt fokus.

Vilka påverkansmöjligheter hade respektive aktör på designen av Blekinge?

Försvarsmakten och Ubåtsflottiljen har som nämnts tidigare haft möjlighet att påverka *Blekinge* initialt genom överlämnande av kravspecifikationer till FMV. Därefter har man haft mindre möjlighet att påverka projektet då man inte haft resurser att avsätta till projektet.¹⁵⁷

Försvarsindustrin, i detta fall Saab, har genom sin ställning som vinstdrivande privat företag velat påverka ubåten i en riktning som lämpar sig för export till utländska kunder. Detta har till del fått stöd av FMV och slutprodukten har således blivit en kompromiss; en genomsnittligt bra ubåt som kan operera över hela världen, men som till skillnad från *Gotlandsklassen* inte kommer att vara optimerad för operationer i Östersjön och i den svenska skärgården under en nationell hotbild.¹⁵⁸

Ett tydligt exempel på när två av aktörerna har försökt påverka utvecklingen utifrån sitt eget perspektiv är valet av språk i dokumentationen till ubåtarna. Saab/Kockums ambition var att den skulle skrivas på engelska för att minimera eventuella framtida översättningskostnader vid en exportaffär. FMV å sin sida valde att gå på svenska som språk då deras slutkund är Försvarsmakten och inte en potentiell utländsk köpare.¹⁵⁹

Vidare har det framkommit att det finns en exportklausul i avtalet mellan FMV och Saab som innebär att om ingen lämplig internationell kund uppstår kommer priset för svenska staten att öka. Denna klausul skrevs in för att kunna hålla nere priset, men då ingen export är aktuell i skrivande stund pågår nu förhandlingar om slutsumman för de båda ubåtarna.¹⁶⁰ Ingen av informanterna har velat kommentera detta med hänsyn till kommersiell sekretess.

¹⁵⁷ Söderblom, 2019-09-06.

¹⁵⁸ Lillevars Sommer, 2019-09-04.

¹⁵⁹ Lillevars Sommer, 2019-09-04.

¹⁶⁰ Svenska Dagbladet, *Staten riskerar miljardsmäll när ubåtsaffär förhandlas om*, 2019-09-05.

I vilka forum träffades aktörerna för att diskutera utvecklingen av Blekinge?

Samtliga aktörer inom projektet har träffats vid ett flertal tillfällen. På riksdags- och regeringsnivå sker både formella och informella möten på alla nivåer inför beslut som rör försvarsmaterielfrågor. Dessa sker på tjänstemannanivå, i försvarsgruppens övre nivå och mellan myndigheter på alla nivåer för att sedermera mynna ut i en proposition. Mötenas övergripande mål är att förslaget ska godkännas i riksdagen, varpå det rör sig om omfattande förhandlingar om vilka delar som ska ingå.¹⁶¹

Marinen har deltagit i vissa av mötena. Företrädevis har detta skett genom att marinchefens representanter har deltagit vid möten avseende ubåtens utformning och förmågor¹⁶². Ubåtsflottiljen har bjudits in och deltagit i den omfattning som tid och resurser medgivit, men har på många nivåer inom försvarssektorn företrätts av före detta ubåtspersonal¹⁶³.

Mötena mellan FMV och försvarsindustrin skedde både formellt och informellt. På månadsbasis genomfördes formella möten mellan projektledningarna inom industrin och FMV. Dessa avhandlade stora punkter som designbeslut och därefter ändringar till dessa. Vidare förekom det en rad möten i mindre forum för att diskutera detaljfrågor i specifika delsystem.¹⁶⁴ Varje möte har i princip inburit förhandlingar mellan FMV och industrin. I vissa fall har FMV velat tillföra något nytt, men då detta kunnat medföra ökade kostnader för byggnadsvärdet och eventuella förseningar av hela projektet har saker hela tiden fått vägas mot varandra vid dessa möten.¹⁶⁵

4.3.1 Sammanfattning maktkampsperspektivet

Perspektivet präglas av kampen mellan de olika aktörerna och deras interna målsättningar med projektet. Den politiska nivån har hela tiden sina vallöften att uppfylla och då försvaret är kostsamt får detta ofta stå tillbaka för andra satsningar. Försvarsmakten vill å andra sidan ha de bästa produkterna för att kunna försvara Sverige och FMV/FOI utvecklar hela tiden nya förmågor som man vill tillföra. Industrin är i sin tur helt beroende av att beställningar görs för att kunna överleva. Den ser de svenska beställningar som en förutsättning för att visa upp sina produkter internationellt och

¹⁶¹ Schramm, 2019-09-17.

¹⁶² Nykvist, 2019-09-16.

¹⁶³ Söderblom, 2019-09-06.

¹⁶⁴ Werin, 2019-09-17.

¹⁶⁵ Lillevars Sommer, 2019-09-04.

skapa exportmöjligheter. Samtidigt har Ubåtsflottiljen fått kämpa för sin överlevnad i samband med internationaliseringen av försvaret, något som resulterat i att *Blekinge* bär spår av en tid då det tänka operationsområdet låg utanför Östersjön.

5. Slutsatser

För att kunna avgöra vilka drivkrafter som funnits bakom designen av *Blekinge*, och om dessa har förändrats under projektet, kommer forskningsfrågan att besvaras under tre skeden: Först perioden 1998-2008 där avspänning rådde Östersjöområdet, sedan perioden 2009-2014 där omvärldsläget gradvis försämrades och sist perioden 2015-2019 med ett nytt försvarsbeslut med nationellt fokus, ökade försvarsanslag och beställningen av *Blekingeklassen*.

5.1 Avspänningen

Som visats i undersökningen var perioden 1998-2008 präglad av avspänning och länderna kring Östersjön närmade sig varandra både politiskt/ekonomist och försvarsmässigt genom EU och PFF. Det naturliga steget för Sverige blev att avveckla invasionsförsvaret och istället bygga upp ett insatsförsvaret där förbanden skulle användas till att skapa fred utanför Sveriges gränser. Förbanden skulle nu ominriktas mot verksamhet utomlands och de som inte var anpassningsbara till detta skulle avvecklas. Ubåtsflottiljen, som var ett utpräglat invasionsförsvarfsförband, sökte sig nu ut på den internationella arenan genom att visa upp en ubåt som klarade att operera långt hemifrån och i varma vatten. Detta kompletterades med möjligheterna till att slussa dykare, vilket ytterligare skapade legitimitet för ubåtsvapnet i den nya Försvarsmakten. Försvarsindustrin fick också kämpa för sin överlevnad i denna period. Inledningsvis påtalade man för regeringen att nya svenska beställningar var nödvändiga om kompetensen skulle kunna behållas i Sverige, men då dessa uteblev såldes Kockums till Tyskland.

Perioden kan således sägas ha varit präglad av rationella aktörsväl från statens sida; invasionsförsvaret var obsolet och skulle avvecklas till förmån för andra ekonomiska satsningar. Ubåtsflottiljen agerade också som en rationell aktör, men med inslag av maktkamps- och mytperspektivet då man i kampen för sin överlevnad var tvungen att visa på sin nya plats i invasionsförsvaret. Försvarsindustrin försökte påtala sin särställning

och visa på att kompetensen inte skulle kunna behållas i Sverige, men fick ge sig och det rationella aktörsvalet blev att sälja Kockums till utländska ägare.

5.2 Åter mot ett kallt krig

Nästa period präglades av en återgång i omvärldsläget. I samband med Georgienkriget 2008 påbörjades utvecklingen mot ett nytt kallt krig i Östersjöområdet. Genom Rysslands inblandning i kriget började åter ett nationellt försvar diskuteras, men samtliga organisationer arbetade vidare på den inslagna vägen med ett insatsförsvar som främsta mål. För projektet som sedermera blev *Blekinge* innebar detta att man fortsatte att designa en ubåt anpassad för internationella insatser. Antalet torpedtuber minskades och istället designades ubåten med en stor sluss för dykare och farkoster i stäven.

Genom de rutiner som finns inom svensk statsförvaltning kunde myndigheter och departement fortsätta enligt uppgjorda rutiner trots att det förekom regeringsskiften i perioden. De övergripande sakfrågorna ändrades, men på handläggarnivå fortsatte arbetet som innan. Detta är både en styrka och en svaghet inom byråkratiska organisationer. Som visats ovan kom man till en punkt där designen av *Blekinge* behövde fastställas för att kunna ta projektet vidare. Om detta inte gjorts hade troligtvis inte beställning eller påbörjandet av byggnationen varit möjlig. Här spelade även de kunskaper som f.d. ubåtspersonal tog med sig in i projektet roll genom att initialt påverka designen i en riktning likande hur man designat ubåtar under 1970-talet.

I perioden pågår även en maktkamp mellan staten och tyska ThyssenKrupp om möjligheterna till att bygga ubåtar i Sverige. Genom att *Blekinge* omfattades av väsentliga säkerhetsintressen kunde man undvika offentlig upphandling och i stället genomföra en riktad upphandling för att kunna behålla ubåtskompetensen inom riket. Problemet var att det enda varvet med ubåtskompetens i Sverige var ThyssenKrupps varv Kockums. ThyssenKrupp å sin sida var inriktade på att kunna ta över de svenska immateriella tillgångarna inom ubåtsdesign för att sedan överföra denna till sina tyska varv. Denna maktkamp slutade med att tyskarna drog sig ur ubåtstillverkningen i Sverige då man insett att staten och FMV inte skulle släppa ritningarna till *Blekinge*. Samtidigt gav sig Saab in på arenan och köpte Kockums efter garantier om stöd och beställningar från staten. Detta medförde att *Blekingeprojektet* kunde fortskrida då det väsentliga säkerhetsintresset inte längre äventyrades.

5.3 Dagens situation

När Saab väl stod som ägare till Kockums och därmed problematiken kring utländsk inblandning i *Blekinge* var borta genomförde regeringen våren 2015 beställningen av två ubåtar. Vid samma tidpunkt hade riksdagen antagit FB 2015 som tydligt pekade på ett nationellt återtagande av försvarsförmågan. Genom en fortsatt negativ omvärldsutvecklingen blev detta en nödvändighet och försvaret skulle även tillföras mer pengar för att kunna förstärkas. I detta kan beställningen av *Blekinge* ses som en fullt rationell aktörsåtgärd; behovet av nya ubåtar för nationellt försvar hade återuppstått.

Om själva anskaffningen kan ses som ett rationellt aktörsval i enlighet med teorierna om vinstsatisfiering kan valet av produkt ses i teorierna kring organisatorisk bundenhet med inslag av maktkamp. Ubåtens plats i ett nationellt försvar ses som given, men typen av ubåt kan diskuteras. Som framkommit under arbetets gång finns det fakta som tyder på att *Blekinge* är en kompromiss mellan svenska försvarsbehov och industrins exportbehov. Till del kan detta hänföras till stigberoende hos samtliga involverade aktörer. Då designen fastställdes 2012 har slussen inte varit föremål för diskussion om förändring eller att ersättas av fler torpedtuber. Vidare finns det som nämnts kravställningar som har ifrågasatts från varvets sida, men som FMV ej har kunnat ta beslut om att ändra beroende på att kunskapen numera saknas inom organisationen.

Det har även förekommit maktkamp genom att Saab/Kockums velat skapa underlag för export och därmed avsett att skriva all dokumentation på engelska för att underlätta för framtida utländska kunder. Detta har FMV satt stopp för då de i detta fall företräder den svenska slutkunden staten och i förlängningen Marinen.

Vidare utkom FOIs rapport om tröskelförmåga och Försvarsmaktens perspektivstudie¹⁶⁶ vilka båda pekar ut vikten av att tillföra ubåtarna förmåga att bekämpa sjö- och landmål med robot. I denna studie har ingen av informanterna, förutom Tobias Söderblom, som diskuterar detta i sin uppsats, berört denna förmåga eller överväganden om möjligheten att merutnyttja slussen och i framtiden tillföra förmågan. Här kan man tycka att en rationell aktör åtminstone överväger en sådan möjlighet¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Andrén, 2014 och Försvarsmakten, 2017.

¹⁶⁷ Det går ej att utesluta att finns planer på detta, men att de ej har nämnts p.g.a. sekretess.

5.4 Sammanfattning

Period	Prägel	Drivkrafter
1998-2008	Avspänning, samförstånd i Östersjöområdet, övergång till invasionsförsvar och förbandsnedläggningar samt utförsäljning av Kockums.	Rationella aktörsval med inslag av maktkamp och mytskapande.
2009-2014	Upptrappning, oro för Ryssland, fortsatt insatsförsvar, tyskt ägande av Kockums.	Organisatoriska funktioner med stigberoende och maktkamp.
2015-2019	Fortsatt försämrat omvärldsläge, FB 2015 pekar tydligt ut det nationella försvaret som högsta prioritet. Saab ägare till Kockums och <i>Blekinge</i> beställs.	Organisatoriska funktioner med inslag av rationella aktörsval. Även viss maktkamp och stigberoende.

Tabell 1. Sammanställning av drivkrafter bakom *Blekinge* under olika tidsperioder.

Forskningsfrågan bevaras således med att det funnits olika drivkrafter under olika tidsperioder i projektet kring *Blekinge*. Den övergripande drivkrafterna har varit att aktörerna agerat enligt rationella aktörsperspektivet och vinstsatisfierande med det gemensamma målet att Sverige ska tillföras två nya ubåtar. Detta kvarstår som ett rationellt aktörsagerande även 2019 då omvärldsläget försämrats och då fokuset på nationellt försvar har återtagits. Under processen har det också förekommit spår av maktkamps- och mytperspektivet då Ubåtsflottiljen behövt finna en ny plats i insatsförsvaret i perioden 1998-2015. Detta har påverkat flottiljens ambition att verka utomlands och det har också påverkat FMV och industrin att ta fram en ubåt som är mer optimerad för att agera internationellt än föregående ubåtsklasser. Vidare har det förekommit stigberoende och organisatoriskt tänkande då man fortsatt enligt de gjorda valen även om förutsättningarna förändrats; de beslut som togs 2012, med de underlag som fanns då, påverkar fortfarande designen. Slutligen har även en maktkamp mellan aktörerna förekommit, främst då Kockums hade tyska ägare, men även mellan industrins

intresse för export och möjligheterna att få en ubåt som är optimerad för försvaret av Sverige.

Generellt kan man säga att försvarsanskaffningsprocesser är komplexa och tidsomfattande. Detta har tidigare setts i fallet med *Visbykorvetterna* och det har även framkommit i denna undersökning. Dock kan slutsatserna dras att designen kommer till en punkt då man måste välja den riktning som, med för stunden givna förutsättningar, leder till att man kommer vinstmaximering så nära som möjligt. Detta innebär att samtliga aktörer agerar för att uppnå en stor vinstsatisfiering för egen del som det gemensamma målet tillåter.

5.5 Förslag till vidare forskning

Om några år har *Blekinge* levererats till Försvarmakten och påbörjat sitt arbete inom Marinen. Kopplat till denna uppsats kan fortsatt forskning på utfallet av ubåtens design vara intressant för att se om slussen har tillfört nya förmågor och/eller en ny taktik inom undervattensområdet. Vidare är det av intresse att se om slussen kommer att merutnyttjas för att tillföra långräckviddiga vapen till ubåtarna i likhet med FOIs rapport¹⁶⁸ och Försvarmaktens perspektivstudie¹⁶⁹.

Vidare kan en jämförande studie mellan *Visbykorvetterna* och *Blekinge* göras syftandes till att undersöka om lärdomar som drogs i anskaffningen av de förstnämnda implementerats i *Blekingeprojektet* kopplat till vad som framkom vid intervjun med Förvarsdepartementet. När man fryst den utvändiga designen hos *Visby* hade man ännu inte fastställt vad skrovet skulle fyllas med¹⁷⁰. Detta resulterade i lång leveranstid och att fartygen ännu i skrivande stund är föremål för fortsatt tilläggsutrustning, senast genom beslutet om att utrusta dem med luftvärnsrobotar¹⁷¹.

Andra materielprojekt som kan studeras är t.ex. inköpet av luftvärnssystemet *Patriot/robotsystem 103* och drivkrafterna bakom att Sverige i detta fall valt att köpa ett amerikanskt system istället för att utveckla ett eget tillsammans med den inhemska försvarsindustrin likt man gjorde i fallet med *robotsystem 23, 70* och *90*. Finns här

¹⁶⁸ Andrén, 2014, s 57.

¹⁶⁹ Försvarmakten, 2017, s 52.

¹⁷⁰ Schramm, 2019-09-17.

¹⁷¹ Regeringen, Ds 2019:8, s 166.

drivkrafter i form av motköp eller är det styrt från politiskt håll genom upphandlingsregler?

Ur ett internationellt perspektiv kan en jämförande studie mellan Sverige och Danmark genomföras. Båda länderna är småstater vilket innebär att man försvarsmässigt är beroende av samarbeten med andra nationer. Danmark har valt att gå med i Nato medan Sverige har valt att inleda ett samarbete med Finland. Vidare så har Danmark valt att avveckla sitt ubåtsvapen medan Sverige valt att satsa på sitt. Hur kan detta kopplas till småstatsproblematiken och drivkrafterna bakom val om alliansfrihet eller inte?

6. Referenser

6.1 Litteratur

- 1.ubåtsflottiljen, 2016. *Marinstridsområde ubåtsstrid*. Karlskrona: Chefen 1.ubflj.
- Agrell, Wilhelm, 1985. *Alliansfrihet och atombomber*. Stockholm: Liber.
- Agrell, Wilhelm, 2010. *Fredens illusioner*. Stockholm: Atlantis.
- Allison, Graham & Zelikow, Philip, 1999. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Longman. 2:a upplagan.
- Andersson, Bert, 2014. *Ytstridskrafternas utveckling mellan 1990 och 2010 - Vilka drivkrafter har varit avgörande?* Försvarshögskolan: magisteruppsats.
- Andrén, Krister, 2014. *Krigsavhållande tröskelförmåga – Det svenska försvarets glömda huvuduppgift?* Stockholm: FOI.
- Backman, Jarl, 2008. *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur. 2:a upplagan.
- Bendor, Jonathan & Hammond, Thomas, 1992. "Rethinking Allison's Models". *The American Political Science Review*, 86.2, s 301-322.
- Black, Jeremy, 2013. *War and technology*. Bloomington: Indiana University Press.
- Blekinge Läns Tidning, 2018. *Saab-chefen siktar mot en tredje ubåt*. <<http://www.bl.se/karlskrona/saab-chefen-siktar-mot-en-tredje-ubat/>> hämtad 2019-09-05.
- Blekinge Läns Tidning, 2019. *Nye Saab-vd:n vill satsa i Karlskrona*. Tidningsartikel 2019-09-05.
- Bolman, Lee G & Deal, Terrence E, 2019. *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur. 6:e upplagan.
- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Towns, Ann – Wängnerud, Lena, 2017. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Wolters Kluwer Sverige AB. 5:e upplagan.
- Europeiska Unionen, 2012. *Fördraget om europeiska unionens funktionssätt*. <<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e7d644d3-1e8c-11e2-91ce-01aa75ed71a1/language-sv>> hämtad 2019-09-28.
- Försvarsmakten, 2014. *Försvarsmaktens budgetunderlag för 2015. Underbilaga 1.1 Redovisning avseende anskaffningsobjekt*. Stockholm: Högkvarteret.

- Försvarsmakten, 2016. *Visionen*. <<https://www.forsvarsmakten.se/sv/om-forsvarsmakten/varderingar-och-vision/vision/>> hämtad 2019-09-09.
- Försvarsmakten, 2017. *Slutlig redovisning av perspektivstudien 2016-2018*. Stockholm: Högkvarteret.
- Gillham, Bill, 2008. *Forskningsintervjun: Tekniker och genomförande*. Lund: Studentlitteratur.
- Grønmo, Sigmund, 2006. *Metoder i samhällsvetenskap*. Malmö: Liber AB.
- Haldén, Eva, 2007. *Den svåra konsten att reformera – från invasionsförsvar till insatsförsvar*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Josefsson, Lars G., 1999. "Försvarets framtida utveckling och materielanskaffning sett ur industrins synvinkel". *Tidskrift i sjöväsendet*, nr. 2:1999, s 156-161. Karlskrona: Kungliga Örlogsmannasällskapet.
- Klintebo, Roderick (red), 2004. *Det svenska ubåtsvapnet 1904-2004*, Stockholm: Literatim.
- Michaud, Nelson, 2002. "Bureaucratic Politics and the Shaping of Policies: Can We Measure Pulling and Hauling Games?". *Canadian Journal of Political Science*, vol. 35, nr. 2:2002, s 269-300.
- Nato, 2017. *Partnership for Peace programme*. <https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm> hämtad 2019-09-12.
- Nordlund, Peter – Olsson, Per – Jonsson, Ulf – Bäckström, Peter, 2016. *Effektiv materieförsörjning: utveckla, anpassa eller köpa från hyllan?* Stockholm: FOI.
- Ny Teknik, 2014. *Spelet som fick Thyssen Krupp att ge upp Sverige*. <<https://www.nyteknik.se/fordon/spelet-som-fick-thyssen-krupp-att-ge-upp-sverige-6398734>> hämtad 2019-09-09.
- Olsson, Per & Nordlund, Peter, 2017. *Effektiv materieförsörjning: nordiska länders strategi, organisation och försvarsindustri*. Stockholm: FOI.
- Persson, Henrik, 2019. *Det nationella försvaret som försvann*. Lunds Universitet: kandidatuppsats.
- Peters, B. Guy, 2012. *Institutional Theory in Political Science – The New Institutionalism* London: Continuum. 3:e upplagan.
- Pierson, Paul, 2000. "Increasing Returns, Path Dependency, and the Study of Politics". *American Political Science Review*, vol. 94, nr. 2, juni 2000, s 251-267.
- Regeringen, Ds 2019:8. *Värnkraft - Inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025*.

- Regeringen, proposition 1995/96:12. *Totalförsvaret i förnyelse.*
- Regeringen, proposition 1998/99:74. *Förändrad omvärld - omdanad försvar.*
- Regeringen, proposition 1999/2000:30. *Det nya försvaret.*
- Regeringen, proposition 2004/05:5. *Vårt framtida försvar.*
- Regeringen, proposition 2008/09:140. *Ett användbart försvar.*
- Regeringen, proposition 2014/15:109. *Försvarspolitisk inriktning – Sveriges försvar 2016–2020.*
- Regeringskansliet, 2015. *Regeringen beslutar om nya ubåtar.*
<<https://www.regeringen.se/artiklar/2015/03/regeringen-beslutar-om-nya-ubatar/>> hämtad 2019-08-18.
- Saab, 2016. *Modern maritime security Kockums A26.*
<https://saab.com/globalassets/commercial/naval/submarines-and-warships/submarines/a26/saab_kockums-a26_brochure_a4_final_aw_screen.pdf>
hämtad 2019-08-29.
- SFS 1974:152, *Regeringsformen.*
- SOU 2018:7, 2018. *Försvarsmaktens långsiktiga materielbehov.* Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Svenska Dagbladet, 2019. *Staten riskerar miljardsmäll när ubåtsaffär förhandlas om.*
<<https://esvd.svd.se/svenskadagbladet/50098/article/964329/13/1/render/?token=193ae331643e34cc0d7ad733596c2f63>> hämtad 2019-09-05.
- Sydsvenskan, 2014. *Staten villig ge Saab varvsstöd för Kockums.*
<<https://www.sydsvenskan.se/2014-06-03/staten-villig-ge-saab-varvsstod-for-kockums>> hämtad 2019-09-22.
- Söderblom, Tobias, 2016. *Militär nytta med slussen på A26.* Försvarshögskolan: kandidatuppsats.
- Trost, Jan, 2010. *Kvalitativa intervjuer.* Lund: Studentlitteratur. 4:e upplagan.
- Vetenskapsrådet, 2002. *Forskningsetiska principer.* Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Westberg, Jacob, 2015. "Det nordiska försvarssamarbetets drivkrafter och möjligheter", *Svensk säkerhetspolitik i Europa och världen*, s 89-115. Redaktörer: Engelbrekt, Kjell, Holmberg, Anita, & Ångström, Jan. Stockholm: Norstedts juridik. 2:a upplagan.
- Yin, Robert K., 2015. *Fallstudier: design och genomförande.* Malmö: Liber.

Öhrn, Erik, 2012. "Teknikens påverkan på taktikutvecklingen inom de marina stridskrafterna". *Tidskrift i sjöväsendet*, nr 2:2012, s 127-136. Karlskrona: Kungliga Örlogsmannasällskapet.

6.2 Intervjuer

Anteckningar från samtliga intervjuer finns i författarens ägo.

Dahlström, Erik, örlogskapten, fd sektionschef 1.ubåtsflottiljen. Intervjun genomförd 2019-09-09.

Gärtner, Lars, örlogskapten, besättning *HMS Halland* under proverna i Medelhavet sep-dec 2000. Intervjun genomförd 2019-08-16.

Jangert, Hanna, kansliråd Försvarsdepartementet/MFI. Intervjun genomförd 2019-09-17.

Lillevars Sommer, Niklas, delprojektledare ILS Saab/Kockums. Intervjun genomförd 2019-09-04.

Nykvist, Jens, konteramiral, marinchef. Intervjun genomförd 2019-09-16.

Schramm, Kjell-Ove, kommendörkapten, militärt sakkunnig Försvarsdepartementet/MFI. Intervjun genomförd 2019-09-17.

Söderblom, Tobias, kommendörkapten, chef operationer 1.ubåtsflottiljen. Intervjun genomförd 2019-09-06.

Werin, Odd, konteramiral, chef marinmaterielanskaffning FMV. Intervjun genomförd 2019-09-17.

Widman, Allan, ledamot Försvarsutskottet. Intervju genomförd 2019-09-16.